

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Midas Dekkers:
**Wees eens
eerlijk:
mist u nou
de dodo?**

Corneille,
schilder van geluk

De droomtijd
van de
Aborigines

NUMMER 10
OKTOBER 1992
PRIJS: F4,50

HUMANIST

IS EEN UITGAVE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

47-STE JAARGANG
NUMMER 10
OKTOBER 1992

Redactie-adres:

Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145.

Kantooradres:

Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht.
Fax: 030 - 367104

Redactie:

Hes van Huizen (hfred)
Ingeborg van Teeseling

Medewerkers dit nummer o.a.:

Mirre Bots, Marco Borggreve,
Sabine Funneman, Frans Jacobs, Tom
Janssen, Bart Koetsenruijter,
Chris Pennarts, Els van Thiel,
Iris Wassenaar, Sylvia Weve

Vormgeving:

Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Prepress/ Lithografie/Druk:

Brouwer Offset Utrecht BV

Redactiecommissie:

Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Marc Hermesen

Abonnement:

Een jaarabonnement kost f 30,-
Bel 030 - 318145 (Toestel 28)

Leden van het
Humanistisch Verbond
ontvangen het blad gratis.
Zie ook informatie elders
in dit blad.

Advertentietarieven:

De tarieven van febr. 1988
zijn van kracht. Een folder
is op aanvraag verkrijgbaar.

Foto omslag:

Chris Pennarts

**HET VOLGENDE
NUMMER**

VERSCHIJNT ROND
1 NOVEMBER.
KOPIJ DAARVOOR MOET
UITERLIJK 12 OKTOBER
IN HET BEZIT ZIJN
VAN DE REDACTIE.

Socrateslezing 1992 door Hans Achterhuis

Op dinsdagavond 8 december, vindt vanaf 20.00 uur weer de jaarlijkse Socrateslezing plaats. Ditmaal wordt de lezing verzorgd door prof.dr. Hans Achterhuis. Tot vorig jaar verbonden aan de Landbouwwuniversiteit Wageningen als bijzonder hoogleraar vanwege de stichting Socrates. Tegenwoordig is hij gewoon hoogleraar in de algemene wijsbegeerte aan de Universiteit Twente.

Hans Achterhuis zal zijn lezing plaatsen op de lijn die in eerdere Socrateslezingen is uitgezet door o.a. Arie den Broeder ('individualisering en solidariteit') en Trudy van Asperen ('de mythe van het onbegrensde zelf').

In verband met de grote belangstelling worden de Socrateslezingen voortaan gehouden in de Blauwe Zaal van de Utrechtse Stadsschouwburg aan het Lucas Bolwerk 24. Daarvoor is het echter wel nodig een toegangsprijs te vragen. Nog een verandering: twee deskundige referenten zullen na de pauze direct commentaar geven op de lezing.

Voor deze Socrateslezing door Hans Achterhuis kunt u een toegangskaart bestellen door f 10,- te storten op giro 582293 t.n.v. stichting Socrates te Utrecht, onder vermelding van 'Socrateslezing 1992'. Meer kaarten ontvangt u door de toegangsprijs met het gewenste aantal kaarten te vermenigvuldigen en dit bedrag over te maken.

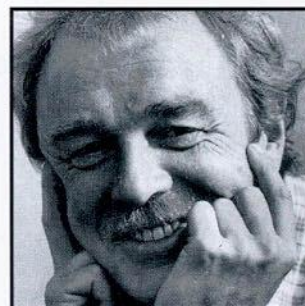
In dit nummer

Interview met Midas Dekkers

12/18

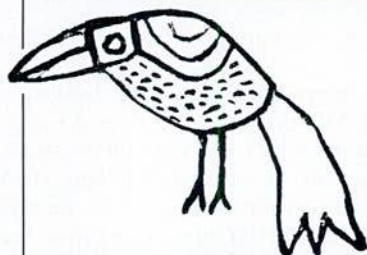
Is het erg dat de dodo is uitgestorven? Of dat de panda momenteel wordt bedreigd met uitsterven? Niet voor de natuur in ieder geval, zegt bioloog Midas Dekkers. "De natuur zit er absoluut niet mee als de panda er niet meer is. Wij mensen zitten er mee.

Uit schuldgevoel denk ik." Een typerende uitspraak voor deze bekende bioloog die graag prikkende beweringen doet. Omdat mensen meer zelfstandig moeten denken. Want dat gebeurt maar bedroevend weinig in dit landje, vindt hij. Nog een uitdagende uitspraak: "Wij mensen hebben een volslagen verknippte, kinderlijke kijk op de natuur". Nieuwsgierig? Lees dan verder het omslagverhaal van deze maand.

Corneille, schilder van geluk

9/11

Op 23 oktober zendt de Humanistische Omroep Stichting een boeiende documentaire uit over 'Het Afrikaanse gezicht van Corneille'. Een filmploeg nam de bekende Cobra-schilder mee terug naar Afrika. Daar liet hij zich in de jaren '50 inspireren door de oervormen die hij tegenkwam in de kunst. In veel werk van Corneille is duidelijk de verwantschap te zien. Ook in de zeefdruk die lezers van de Humanist voor een speciale prijs kunnen bestellen. Zie op de achterkant van dit nummer.

Nieuwe serie: een humanist

19

Humanisten, wat zijn dat nou voor mensen? Beetje intellectueel, nogal elitair volkje schijnt men wel eens te denken. Maar vooral 'gewone' mensen voelen zich vaak humanist. Door de keuzes die zij dagelijks maken, laten zij zien humanistisch in het leven te staan. Zonder poeha of poespas. Wie zijn zij? En wat voor keuzes maken zij? Een nieuwe serie. Over 'gewone' humanisten. In dit nummer komt Jopie Tellinga aan het woord.

Vier humanistische raadvrouwen

20/23

Ze komen regelmatig bij elkaar. Uit Groningen, Rijswijk, Emmen en Utrecht. Om te praten over hun werk, om ervaringen uit te wisselen. En af en toe om elkaar een hart onder de riem te steken. Want het werk van een beginnend geestelijk verzorger kan knap moeilijk zijn. Ze leerden elkaar kennen op het Humanistisch Opleidingsinstituut (HOI) dat binnenkort z'n laatste studenten uitzwaait. De opleiding is dan overgegaan in de nieuwe Universiteit voor Humanistiek. Ter gelegenheid hiervan een gesprek met vier hekkesluiters. Die zich in de praktijk nog groentjes voelen.

De Aborigines van Australië

24/27

Voor de Aborigines - de oorspronkelijke bevolking van Australië - viel er bitter weinig te vieren toen in 1988 grootscheeps werd gevierd dat Australië 200 jaar 'bestond'. Voor hen zijn de Europeanen plundersaars van het land dat hen heilig is. Als kind leren zij al dat ze nooit een litteken op andermans land mogen achterlaten.

ReRun-producties heeft nu een film gemaakt die toont hoe de Aborigines het einde van hun droomtijd hebben bereikt terwijl de westerse droom van de vooruitgang ontaardde. In de bioscoop te zien en op video te huur.

VROEG OF LAAT

Vroeg of laat vragen de meeste mensen zich af wat ze eigenlijk hier op deze wereld doen. Lange tijd was voor bijna iedereen die vraag een weet. Het antwoord heette eenvoudig God. Tegenwoordig is dat voor veel mensen anders. Zij nemen geen genoegen met een antwoord waarin wordt verwezen naar een macht boven hen en een doel na dit leven. Zij zien de mens als uitgangspunt en voelen zich daarom humanist.

Het humanisme gaat er vanuit dat de mens niet alle weet van het leven en de wereld kan hebben. Daarom moeten we ook niet zoeken naar onvindbare antwoorden. Het is aan de mens zelf om te bepalen hoe in het leven te staan. Het leven wordt door humanisten dan ook niet bij voorbaat zinvol of zinloos geacht. Door ons doen of laten, door de keuzes die we maken, geeft de mens er zelf betekenis aan.

Zo'n twee miljoen Nederlanders herkennen in het humanisme hun eigen ideeën. De meeste mensen staan er echter niet zo bij stil. Zij vinden hun kijk op het leven min of meer vanzelfsprekend. Maar vaak-nogal eens als zij worden geconfronteerd met de vraag naar de zin van alles- is er iets van herkenning en gaan ze zich ook humanistisch voelen.

Zo spontaan als dat soms klikt, zo groot is vaak de aarzeling om dan ook lid te worden van het Humanistisch Verbond. Aan een kant is dat wel verklaarbaar. Eeuwenlang werd ieders overtuiging immers ingelijfd bij instituten. Maar er is ook een andere kant die de aarzeling zou moeten wegnemen. Want het Humanistisch Verbond gaat uit van het recht op zelfbeschikking van ieder mens. Het komt op voor emancipatie en verzet zich tegen onderdrukking, dogma's en taboes. Het HV behartigt de belangen van humanisten en in veel gevallen ook die van andere buitenkerkelijken in de samenleving. En omdat je samen nu eenmaal meer kunt dan in je eentje, wil het Verbond zo veel mogelijk mensen verenigen die zich in het humanisme herkennen.

Ook u kunt lid worden van het Humanistisch Verbond. Of abonnee van de Humanist.

Misschien is dit de eerste keer dat u iets leest over humanisme en het Humanistisch Verbond. Misschien ook bent u er al vaker mee in aanraking gekomen en overweegt u uw relatie met het Humanistisch Verbond een vastere vorm te geven. Nu is dat eenvoudiger dan ooit. Haal de bon bij deze pagina er uit en vul die zo volledig mogelijk in- de vermelding van uw beroep/werkzaamheden is daar bij ter vrije keuze. Stuur vervolgens de bon naar ons op. Een postzegel is niet nodig. En betalen hoeft u pas als u van ons een acceptgirokaart in de bus krijgt.

Lid worden van het Humanistisch Verbond.

Voor de hoogte van de contributie houden we als richtlijn een half procent van het bruto-inkomen aan. De minimum-contributie houden we als richtlijn een half procent van het bruto-inkomen aan. De minimum-contributie is f 75,- bij een brutojaarinkomen van f 18.000,- of hoger. Bij een lager bruto-inkomen betaalt u f 45,-. Jongeren onder 27 jaar betalen een minimum van f 35,-. Desgewenst kunt u de contributie in termijnen betalen: per half jaar of per kwartaal. Het blad de Humanist is bij het lidmaatschap inbegrepen. Zonder verdere kosten kan een persoon die op hetzelfde adres woont, medelid worden. Deze ontvangt dan geen exemplaar van de Humanist.

U kunt ook eerst een gratis informatiepakket aanvragen. Stuur dan een kaartje naar: Humanistisch Verbond Postbus 114, 3500 AC Utrecht.
Of nog makkelijker: bel: 030-318145

Een abonnement op de Humanist

U kunt zich met de bon in dit nummer ook opgeven als abonnee van de Humanist. een jaar-abonnement kost slechts: f 30,-.

De Humanist verschijnt negen keer per jaar en laat vele bekende en minder bekende (maar niet minder boeiende) mensen aan het woord. Zo werden onder anderen Vaclav Havel, Ischa Meyer, Fay Weldon, Anja Meulenbelt, Olivier Sacks, Conny Braam, Pierre janssen, Hans Galjaard en Cornelis Verhoeven aan de tand gevoeld over hun normen en waarden, visie en drijfveren. Naast tal van serieuze, beschouwelijke zaken wordt (met name in de themanummers) ook vol humor en ironie tegen mens en wereld aangekeken door bekende columnisten en cartoonisten.

Lid worden van het Humanistisch Verbond?
Of een abonnement nemen op de Humanist?

Doe het meteen!

Brieven zijn welkom.
Houdt u het wel kort. De
redactie behoudt zich
het recht voor om
brieven in te korten of
niet te plaatsen.

Slordig

In de Humanist van juli staat een artikel getiteld 'Stop kunstmatige voeding als dat medisch geen zijn heeft, bij onomkeerbare coma', dat ik ronduit slordig wil noemen. In dat artikel wordt een standpunt over het in de titel genoemde onderwerp verkondigd, waarvan de ene keer wordt gezegd dat het standpunt is van het hoofdbestuur, dan weer wordt een hoofdbestuurslid geciteerd; en in de laatste alinea wordt gezegd dat dit de mening is van het Verbond.

Hoe nu, denk ik dan, op welk congres of in welke hoofdbestuursvergadering is deze uitspraak gedaan? Het tweede punt van slordigheid schuilt in de laatste alinea. Verwijzend naar het geval-Stinissen wordt gesteld dat kunstmatige voeding terecht werd gestaakt omdat medisch vaststond dat Ineke Stinissen niet meer bij bewustzijn zou komen. Daarmee was verder medisch handelen zinloos geworden. En dan volgt: 'Voortzetting zou mishandeling betekenen en daarmee een inbreuk op de integriteit van de persoon.'

Hoezo mishandeling? Is het hoofdbestuur een godheid die weet wat er op zo'n moment in een patiënt omgaat? Waarom wordt niet uitgelegd wat het hoofdbestuur hier met mishandeling bedoelt? Begrijp me goed: ik ben het er niet mee oneens dat ingeval van een langdurige coma, als een medisch team constateert dat de patiënt niet meer bij bewustzijn zal komen en als de nabestaanden (een nader te omschrijven begrip in dit geval) het er mee eens zijn, het leven van de patiënt op een zo humaan mogelijke wijze beëindigd wordt. Ik ben het er dus niet mee eens dat het staken van een

behandeling uitsluitend een zaak is van de medici. En dat als de nabestaanden het hier niet mee eens zijn ze maar naar de rechter moeten stappen. Ik vind dit laatste getuigen van een verbijsterende kilheid voor hun gevoelens. Wie spraken er ook weer over "humanism for Head and Heart"?

Hugo de Jong

Taboes

Bij deze wil ik met nadruk mijn instemming betuigen met het voorstel van de heer Kuiper, gedaan in de Humanist van september, om een discussie te openen over de gevolgen van de opening van de Oostbloklanden. Ook ik ben van mening dat ons Humanistisch Verbond te zeer beheerst wordt door velerlei taboes, waardoor vele zaken onbespreekbaar lijken. Omdat ik bovendien van mening ben dat taboeïsering in het HV om meerdere redenen volstrekt uit den boze is, wil ik bovendien gaarne meewerken aan het bewerkstelligen van een door de heer Kuiper voorgestelde discussie. Uit praktische overwegingen stel ik echter het volgende voor:

1. Een algemene en diepgravende discussie behoort zich niet te beperken tot ingezonden brieven van lezers van ons blad, maar moet mijns inziens geopend, geleid en gestructureerd worden door de redactie van Humanist. Ingezonden bijdragen van lezers kunnen daarbij verhelderend werken en een bijdrage leveren aan een vruchtbare gedachtenwisseling.
2. De heer Kuiper begint met de aandacht te vestigen op de situatie in de Oostbloklanden, maar noemt gelukkig ook een aantal

situaties in de wereld die zeker eveneens onze aandacht verdienen, in het bijzonder de vrijheidsbewegingen in andere delen van de wereld (o.a. Baskenland, Noord-Ierland, Palestina enz.).

Welnu, ik stel voor ons niet te beperken tot de Oostbloklanden, maar wil uitdrukkelijk pleiten voor een behandeling daarbij van de eerder genoemde bevrijdingsbewegingen waarop nog grotere taboes rusten dan op de situatie in de Oostbloklanden.

3. Voor een heldere discussie die voorgoed afreken met de taboes in het HV is het mijns inziens noodzakelijk dat in die discussie ook de oorzaken en het waarom van die taboes aan de orde worden gesteld en nader worden behandeld.

4. Het is noodzakelijk voor een goede en diepgravende discussie dat een beperking daarvan door de redactie van Humanist bij voorbaat wordt uitgesloten. Immers, anders wordt de kiem gelegd voor nieuwe taboes. Zolang de redactie boven de rubriek "Brief" mededeelt dat zij zich het recht voorbehoudt te bekorten, ja zelfs bijdragen te weigeren, zullen taboes in het HV kunnen blijven bestaan. En dat maakt een discussie zinloos.

Ik wacht nu met spanning of deze brief integraal zal worden geplaatst of wellicht geweigerd. Dat laatst zou een bevestiging zijn van het kwaad dat de heer Kuiper en ik willen bestrijden.

A.J. van der Kooy
(Den Haag)

Naschrift redactie: Helaas voor u is het een algemeen en goed gebruik bij tijdschriften om brieven eventueel in te korten of niet te plaatsen. Daardoor krijgen zoveel mogelijk mensen de gelegenheid deze rubriek te

gebruiken als platform voor discussie. Dat wil de redactie graag zo houden. Wij hebben ook gezocht naar taboes en het kwaad dat u meent te zien. Helaas, niets gevonden.

Te tolerant HV

Onder andere naar aanleiding van de ingezonden brieven in de Humanist van 7 juli van Sabina van der Hem 'Vrouwenbesnijdenis' en 'Wie tolereert wie' van Wouter Heitzer het volgende. Ook ik erger me aan de tolerante houding van het Humanistisch Verbond. Hieruit blijkt inderdaad dat er vanuit het bestuur - en overgebracht op alle lezers van de Humanist - onzekerheid over 'onze' (HV)-waarden en normen bestaat. Heel duidelijk vraag ik niet om artikelen die agressie oproepen, dus intolerant zijn. Wel moet je voor jezelf steeds nagaan:

1. wat zijn mijn normen en;
2. wil ik daarnaar leven en zo een goed voorbeeld zijn voor allen waarvoor ik verantwoordelijkheid draag (beginnend met je kinderen en eindigend naar de plaats die je in de maatschappij bekleedt, je medewerkers (ondergeschikten). (Dit geldt niet alleen voor mezelf, maar ook voor Lubbers, Kok, mijn huisarts etc.)

Hierbij stel ik mij beschikbaar om mee te werken de "Tien Geboden voor het HV" op te stellen. Naar ik hoop wordt deze brief geplaatst in de Humanist en doorgezonden naar het bestuur. Reeds eerder gaf ik als pragmatisch filosoof ergens aan mee te willen werken. Het antwoord was: dat het genoteerd was. (Mag ik dit vergelijken met zoals de hele maatschappij en vooral het ambtenarenapparaat werkt). Op uw medewerking rekenend,

P.J. de Graaff (Nijmegen)

Fort Europa

Steeds meer vluchtelingenstromen overspoelen West-Europa. Niet zo lang geleden was dat gebied zelf nog het toneel van honger, oorlog en etnische zuiveringen. Maar inmiddels zijn we blijkbaar een toonbeeld geworden van welvaart, vrede en tolerantie. En dat oefent aantrekkingskracht uit. Wat zou er humaner zijn dan al die mensen welkom te heten? Maar iedereen binnenlaten die aan de deur verschijnt, dat kunnen en willen we niet, om respectabele redenen (je kunt de problemen beter ter plaatse aanpakken), en om minder respectabele redenen (anders steken vreemdelingenhaters de boel in brand).

Dus gaan we onderscheid maken: politieke vluchtelingen zijn welkom, economische vluchtelingen moeten tot onze spijt terug. Maar de meeste economische vluchtelingen bereiken ons land niet eens; die gaan massaal dood in Somalië. Het is, zou je bijna zeggen, maar goed dat de afstand tussen Somalië en West-Europa zo groot is. Stel dat zo'n uitgemergelde vrouw met haar twee resterende kinderen bij ons zou aankloppen; dan kun je hen natuurlijk niet als economische vluchtelingen terugsturen.

Economische vluchtelingen: naarmate West-Europa (en Zuidoost-Azië en Noord-Amerika, maar daarover heb ik het nu niet) in economisch en politiek opzicht beter gedijt, wordt het attractiever voor mensen die de pech hebben gehad elders geboren te zijn. Een hedendaagse, grootschalige variant van de smoezelige Dickens-kinderen die op kerstavond door de ramen gluren van de zich vol vretende

rijken. En die rijken houden hun deur op slot, behalve voor een enkele stumperd, en voor mensen van hun eigen stand natuurlijk: 'Een Europa zonder grenzen' krijgt ondoordringbare buitengrenzen.

Wij kunnen ons in onze welvaart, vrede en tolerantie blijven koesteren zolang we ons afschermen van gebieden waar honger, oorlog en etnische zuiveringen heersen. Moet je dan niet zeggen dat onze welvaart mede gebaseerd is op de honger van anderen en dat onze tolerantie floreert doordat we slachtoffers van intolerantie buitensluiten? Europa is er niet toe in staat geweest een militaire macht op de been te brengen om aan die ellende daar in Joegoslavië iets te doen. Maar als de nood aan de man komt, zal een Europese defensiemacht er zeer wel toe in staat zijn, het welvarende, vredelievende en tolerante Fort Europa af te schermen van de boze buitenwereld.

De ongelijkheid tussen Europa en de rest van de wereld is moreel aanvaardbaar, zolang van de maatschappelijke en economische bloei die daaruit voortkomt alle wereldbewoners kunnen profiteren. Het betrekken van een economisch en politiek fort getuigt ervan dat dat perspectief ontbreekt en is daarom een immorele daad. Vluchtelingen hulp doet in die omstandigheden denken aan dat theatrale gebaar van Pilatus, die zo graag zijn onschuld wilde bewijzen.

Frans Jacobs

Frans Jacobs is rechtsfilosoof aan de Juridische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam.

Een vluchteling die uitgeput, berooid en ontgoocheld zijn toevlucht zoekt bij een humanist, mag verwachten met open armen ontvangen te worden. Het leed dat hem of haar is aangedaan, staat immers haaks op alle humanistische waarden: zelfbeschikkingsrecht, principiële gelijkwaardigheid van mensen, recht op eten en arbeid, vrede. Help mij, smeekt de vluchteling en de humanist zegt: kom maar, schuil maar bij mij.

Vluchten kan niet meer

De werkelijkheid is heel wat minder simpel dan dit ethische scenario. De wereld is het toneel van ingrijpende veranderingen die elkaar in een adembenemend tempo opvolgen, zoals de val van het communisme, moedwillig veroorzaakte milieurampen, de opkomst van het fundamentalisme, de politieke en economische strijd om de macht binnen Europa, de herleving van nationalisme en racisme. Tegen dit decor valt de individuele mens die vlucht voor honger en onderdrukking weg tegen de massale vluchtelingenstromen van mensen die hun thuis is afgenomen. Niet de vluchteling, maar het vluchtelingenprobleem is daarmee in het centrum van de belangstelling komen te staan.

Vele internationale organisaties storten zich op dit vluchtelingenprobleem. De Europese gemeenschap, de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa, de Verenigde Naties met zijn

Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen. Maar overal staat het eigen belang voorop. Ingrijpen in de weerbarstige materie van het vluchtelingenvraagstuk is noodzakelijk vanwege economische belangen, handhaving van het machts-evenwicht of simpel omdat men in het internationaal moreel protest niet achter kan blijven. Het probleem lijkt op die manier eerder groter te worden. Zo zijn de gevluchte Koerden in hun gedoogdenezones in Irak juist door het VN-optreden misschien wel verder van huis dan ooit.

Wie lering wil trekken uit het verleden, vergroot de verwarring. De geschiedenis

biedt immers evenveel overeenkomsten als verschillen in reactie op vluchtelingenstromen. In 1572 waren de Franse Hugenoten - op de vlucht geslagen na de wrede Bartholomeüsnacht - in de lage landen bij de zee meer dan welkom. De verfijnde ambachten en intellectuele gaven die ze meebrachten, droegen bij aan de economische welvaart. Maar de migratie van gastarbeiders in de recente jaren zeventig leverde ondanks een vergelijkbare bijdrage aan de economie op den duur geen integratie in de cultuur op, zodat een probleem werd geboren.

Veel mensen denken nu ook terug aan de Hongaarse vluchtelingen voor het communisme en aan de Joodse vluchtelingen voor het nazisme. Maar het lijkt nauwelijks te helpen in het bepalen van een houding ten opzichte van het actuele vluchtelingenvraagstuk.

Kenmerkend voor het huidige probleem van de vluchtelingen is kortweg gezegd dat het er zo veel zijn. Het gaat om tientallen miljoenen mensen, een grootheid die eigenlijk niet meer te bevatten is. Het probleem is ook wereldwijd, het speelt in het Midden-Oosten, Afrika, Zuidoost-Azië en in Europa binnen de voormalige Sovjet-Unie, Joegoslavië en Albanië. De omvang van het probleem leidt onvermijdelijk tot het verminderen van hulp aan vluchtelingen, verhuld in bureaucratische terminologie. Zo worden in de toelichting op de Nederlandse Justitiebegroting voor 1993 de hoofdlijnen uitgezet van 'het geïntegreerde vreemdelingenbeleid'. Daaronder moeten we verstaan 'voorkoming van ongewenste migratiestromen', 'beheersen van de omvang van de instroom' en 'betere handhaving van de gestelde regels'.

Niet alleen in Nederland, maar ook in andere Europese welvarende landen gaat de deur op slot. In grote eensgezindheid hebben de politici bedacht dat het probleem ter plaatse opgelost dient te worden. De CVSE heeft zelfs een Hoge Commissaris voor de Minderheden aangesteld met als opdracht het voorkomen van migratiestromen.

Als reizend preventief diplomaat ziet Van der Stoep nu al veertig gebieden voor zich waar etnische conflicten kunnen ontstaan. Maar of Europa deze humanistische brandwacht voldoende zal onder-

steunen, is nog een grote vraag.

Wel is zonneklaar dat de wereld haar vluchtelingen niet meer bergen kan. De migratiestromen verstoren de economische en politieke stabiliteit. Vluchten kan niet meer.

De oplossingen die bedacht zijn voor het vluchtelingenprobleem, beperken zich veelal tot cosmetische verwijdering ervan; we hebben er geen last meer van als het probleem uit zicht is. Zulke 'oplossingen' variëren van botweg terugsturen (de Albanezen uit Italië), verdringen (de Vietnamese bootvluchtelingen), laten verhongeren (Somaliërs en andere Afrikanen) via het inrichten van onafzienbaar grote kampen tot het bieden van militaire bescherming onder VN-auspiciën. Voor echte oplossingen zullen de wortels van de eigen politieke en economische stelsels moeten worden blootgelegd en dat is voor het rijke Westen pijnlijker.

Intussen staat de vluchteling nog steeds voor de deur van de humanist. Het kan evengoed een uitgemergelde Eritreër zijn als een fanatieke Bosnische soldaat, een Turkse christen of een Tamiltijger. Als humanist blijft je behalve het vluchtelingenprobleem ook de vluchteling zien. Al was het alleen al omdat je als je de deur open doet, jezelf ziet staan.

Iris Wassenaar

Militaire interventie?

Is militaire interventie ter bescherming van mensenrechten geoorloofd of niet? Hoe kijk je daar tegenaan als het gaat om een land als Somalië, vol wapens en zonder voedsel? Discussie op vrijdag 16 oktober van 20.00 tot 22.00 uur. Met Jan Pronk, minister ontwikkelingssamenwerking; Paul Scheffer, onderzoeker en publicist en Bea Stolte, Afrika-deskundige en vredesactivist. In het Jaarbeurs-Congrescentrum in Utrecht. Onder leiding van Maarten van Traa, voorzitter HOM. Toegang f 5,- Vooraf reserveren: Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM): 030-318145 (of Evert Vermeer Stichting 020-5512453).

CORNEILLE: SCHILDER VAN GELUK

“Ik ben een schilder van geluk”, zegt Corneille in de documentaire die Jos Wassink van hem maakte. Alles wat hij om zich heen ziet aan ellende, kan hij als mens wel ervaren maar als schilder niet gebruiken. Iedereen kent wel de vogels, de vrouwen, de zon en de felle kleuren van het werk van de schilder, vooral bekend door Cobra. In het vooruitzicht op de tentoonstelling die vanaf 21 oktober in het Haagse Museon is te zien, werd de film ‘Het Afrikaanse gezicht van Corneille’ gemaakt. Jos Wassink nam hem mee naar plekken in West-Afrika waar de kunstenaar in de jaren ‘50 is geweest. Opnieuw ervaarde Corneille de tropische warmte en de Afrikaanse kleuren. Sabine Funneman zag de documentaire en sprak met maker Jos Wassink over Corneille, een schilder van geluk.

Televisie-documentaire toont het Afrikaanse gezicht van Corneille, kunstenaar op zoek naar de essentie van het menselijk bestaan

door Sabine Funneman

We hebben de natuur zeer ten onrechte heilig verklaard

**Bioloog Midas Dekkers over het knuffelen van dieren,
onze verknijpte kijk op de natuur en hoe weinig er in ons land wordt nagedacht.**

door Ingeborg van Teeseling

Foto's: Chris Pennarts

Mensen moeten meer zelfstandig denken, want dat gebeurt maar bedroevend weinig in dit landje, vindt hij. Vandaar dat hij mensen graag provoceert met prikkelende vragen en controversiële uitspraken. **Waarom wordt bijvoorbeeld de gemiddelde Nederlandse man minder geaaid dan de gemiddelde Nederlandse hond? Of de vraag waarom het erg is dat de panda uitsterft. Wordt een dier waardevoller naarmate het zeldzamer is? Vroeger was het de godsdienst die ons schuldgevoel aanpraatte. Nu lijkt het er op dat de natuur die rol overneemt, stelt Midas Dekkers. Gesprek met een bioloog die zich zeer afvraagt wat er omgaat in een koe die hem vanuit een weiland langzaam kauwend staat aan te kijken.**

Het is misschien wel erg voor de hand liggend, maar ik moet het toch eerst even hebben over Arie, de poes van bioloog Midas Dekkers. Want zoals dat schijnt te horen, lijkt het huisdier op zijn baas. En welke journalist kan zo'n gouden kans tot introductie voorbij laten gaan? Arie houdt van aandacht, als hij zelf maar kan uitmaken wanneer hij het krijgt. Als de bezoeker hem wil aaien, is hij net zeer

verdiept in het ontcijferen van de titel van het dichtstbij gelegen artikel. Maar wordt er een sigaret gerold of een foto gemaakt, dan is hij er als de kippen bij. Net als Midas Dekkers zelf, die in zijn boeken, artikelen en optredens voor radio en televisie een uiterst eigenzinnige manier van presentatie heeft. Provocatie gaat hij daarbij niet uit de weg. Dat levert hem regelmatig woedende reacties van natuurbeschermers en andere liefhebbers op, maar ook hoge verkoopcijfers en een levendige discussie. Vooral voor dat laatste lijkt hij te leven. "Er wordt bedroevend weinig zelfstandig gedacht in dit land", is zijn motto. En Midas Dekkers doet alles om dat te veranderen.

Een interview met een heuse aanleiding. Deze maand verschijnt van Midas Dekkers 'Lief dier', zijn langverwachte studie van de bestialiteit. Bestialiteit? Zeker weer een nieuwe provocatie? Midas Dekkers: " 'Lief dier' gaat wel over de seksuele omgang tussen mens en dier, maar het wordt geen vies boek. Er zijn grote overeenkomsten tussen bestialiteit en de manier waarop de Westerse mens tegenwoordig met zijn huisdieren omgaat. Zo wordt de gemiddelde Nederlandse man minder geaaid dan de gemiddelde Nederlandse hond. Het is een merkwaardig verschijnsel dat zoveel liefde niet over onze eigen soortgenoten wordt uitgestort, maar wordt opgezogen door konijntjes, katten, honden en cavia's. Dat zou nog niet zo erg zijn als we niet hadden te klagen over liefde. Maar dat hebben we wel. De meeste mensen lijden onder eenzaamheid en gebrek aan aandacht.

Onze relatie met dieren is een interessant, cultureel bepaald verschijnsel. Want een paar honderd kilometer naar het zuiden verstaat men onder het houden van vogels niets anders dan het vakkundig klaarmaken en opeten ervan. Ik beschouw 'Lief dier' dus als een cultuurhistorische beschouwing van de mensheid, met bestialiteit als min of meer toe-vallig uitgangspunt."

Vind jij de grote liefde van de mens voor het dier een uiting van gedegenereerd gedrag?

"Ik ben de laatste die daar een moreel oordeel over zal uitspreken. Wat je wel kunt vaststellen, is dat het enige moment waarop mensen net zo teemden met beesten als wij nu doen, te vinden is in de nadagen van Rome en Egypte. Je zou dus kunnen vermoeden dat het iets te maken heeft met decadentie. Met name bestialiteit heeft de bijsmaak van iets dat niet in de haak is. Maar ik denk dat dat voor het gevrij ook wel eens zou kunnen gelden. Konrad Lorenz heeft de manier waarop wij met onze huisdieren omgaan beschreven als 'sociale sodomie'. Een treffende omschrijving.

De vraag wat dieren er nou zelf van vinden, heeft me altijd gefascineerd. Zijn het

In het bos heerst angst, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Moord en doodslag, ziekten, opvreterij. Er wordt in de natuur duizend maal zoveel gestorven als er wordt geleefd.

ongewenste intimiteiten, of genieten ze er echt van? Zo langzamerhand denk ik dat dat laatste het geval is. Er zijn gevallen beschreven van mensapen in gevangenschap, die de hand van hun verzorger pakken en naar hun geslachtsorgaan brengen. En daar dan duidelijk plezier aan beleven. Ook is het niet ongebruikelijk dat een hond het initiatief neemt tot seksueel contact.

De ultieme vraag in de biologie is natuurlijk niet hoe al die plantjes heten of hoe vervelende dingen als enzymen werken. Bijna niets van wat biologen doorgaans onderzoeken, heeft te maken met de vraag waar het werkelijk om zou moeten gaan. Namelijk: wat speelt zich af in het hoofd van een dier? Hoe is het om een dier te zijn? Wat gaat er om in de koe die mij vanuit het weiland, al kauwend, staat aan te kijken? Dat wil ik weten. Sex is dan een omstandigheid, maar ik ben net zo geïnteresseerd in de emoties van het beest als het wordt gemolken of gedood.

Vroeger hadden we de godsdienst die ons schuldbesef aanpraatte. Na de ontkerkelijking doet de natuur hetzelfde.

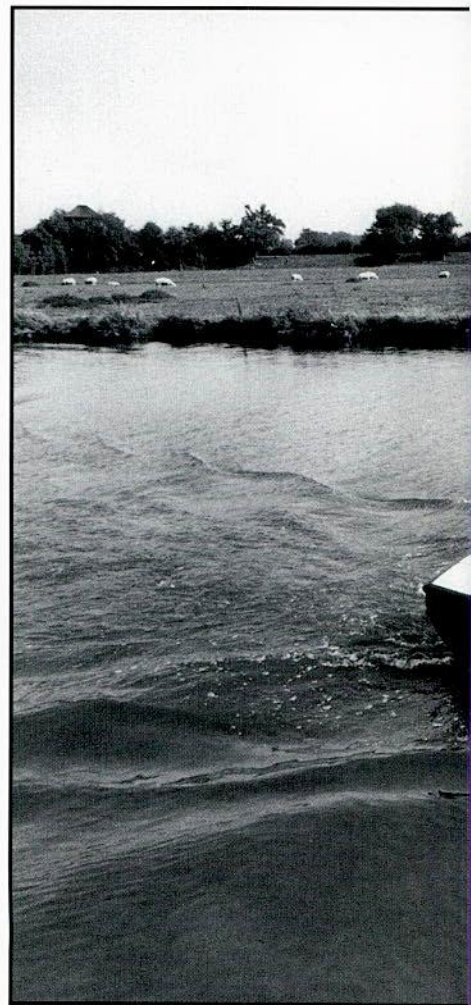
Die vraag kun je natuurlijk nooit beantwoorden, maar dat geeft niks. De wetenschap streeft naar de waarheid terwijl ze weet dat ze die nooit zal kunnen achterhalen. Dat maakt het streven nu juist zo bijzonder aardig."

De Britse bioloog Desmond Morris zegt dat dieren een bepaalde taal spreken die wij alleen nog niet kunnen verstaan. Het kraken van die code zou het wederzijds begrip wel kunnen stimuleren.

"Ik weet nooit zo goed wat ik van zo'n uitspraak moet vinden. De beesten waarin wij het meest geïnteresseerd zijn, de zoogdieren, communiceren vooral met behulp van luchtjes. En daar hebben wij geen geschikt orgaan voor. Ons ruiken stelt niet zoveel voor. Van onze neus is net genoeg over om er een brillette op te zetten. Dus zou je een apparaatje moeten hebben, een soort geuranalysator, die al die duizenden zeer ingewikkelde luchtjes

uit elkaar kan halen. En dan nog zal het niet meevallen. Nou kan ik wel mijn leven in dienst stellen van het ontwikkelen van zo'n ding, maar dan kost het misschien nog wel duizend jaar voordat het echt zoden aan de dijk zet en daar heb ik persoonlijk natuurlijk niks aan.

Er zijn andere manieren om achter de waarheid te komen. Het lezen van de boeken van Anton Koolhaas bijvoorbeeld. Die zich, terwijl hij helemaal geen bioloog is, probeert voor te stellen hoe het is om een rat of een varken te zijn. Hij zet zijn fantasie in en dat is het krachtigste wapen dat je hebt. Ik denk dat hij verder is gekomen dan welke bioloog ook. Veel biologen hebben geen gevoel, willen niet echt iets weten. Voor zichzelf, bedoel ik. Uit werkelijke nieuwsgierigheid. Het zijn een stel kouwe kikkers, die desnoods over gaan tot vivisectie of gedragsexperimenten. Daardoor behandelen ze een dier meer als een ding dan als een persoon. Terwijl een dier intrinsieke rechten heeft. Maar slechts weinig wetenschap-

pers schijnen te begrijpen wat dat betekent.

Bij veel natuurbeschermers die zichzelf ten onrechte natuurliefhebbers noemen, heeft het misverstand postgevat dat een dier waardevoller is naarmate hij zeldzamer is. Vossen schieten ze dood omdat die lepelaars opeten. Want we hebben minder lepelaars dan vossen, dus jammer voor de vossen. Dat is een belangenafweging op basis van cijfers. Over de hoofden van de dieren heen. Maar de enige soort die echt in aanmerking komt voor massale vernietiging is de mens, want daar zijn er veel te veel van en ze bedreigen meer zeldzame soorten dan wie ook anders. Maar ja, de mens beslist. De bioloog Singer had het over 'speciesisme', racisme op basis van soort. De mens als superieur wezen. Iedere dag worden er in Nederland een ontelbaar aantal dieren op de meest gruwelijke manier afgeemaakt, na een even afschuwelijk leven geleid te hebben in de bio-industrie. Onze maatschappij is gebouwd op 400 miljoen lijken per jaar. En we zijn afhankelijker van ze dan ooit. Als dat geen belangenafweging is!"

Wat maakt een dier voor veel mensen nou een aantrekkelijker gezelschap dan een medemens?

Een stuk of tien dieren blijken te zijn uitverkoren tot knuffel. Die tien vertonen de

meeste menselijke trekjes. En je kunt je inderdaad afvragen of het, als we dan toch van namaakmensjes houden, niet beter is voor *the real thing* te kiezen. Maar dat is natuurlijk eng. Houden van mensen valt niet altijd mee. Het is bedreigend, je moet jezelf blootgeven, het kan pijn doen. Blijkbaar hebben veel mensen al zoveel klappen gehad dat ze het risico gewoon niet willen lopen en zich daarom maar melden bij het dichtsbijzijnde asielt. Niet dat het hebben van een hond of een kat de hemel op aarde is. Die kunnen ook doodgaan of weglopen of je schuldgevoel opwekken. Maar doorgaans is het zo dat een geringe investering een heleboel liefde kan opleveren. Voor een blikje en een

en vinden iets op twee poten dus het prachtigste dat er is. Neem een hond of een poes. Die heeft vier poten, en dat staat dicht genoeg bij ons aantal van twee om ze aardig te vinden. Maar als een hond op z'n achterpoten gaat zitten en pootjes geeft, vinden we hem opeens nog veel leuker dan daarvoor. Bij een muis zie je het heel sterk. Als hij op vier poten door de kamer rent, worden vrouwen geacht met hun rok omhoog op de stoel te gaan staan. Maar als diezelfde muis op zijn billetjes gaat zitten en met zijn voorpootjes een stukje kaas vasthoudt, breekt ons hart van vertedering.

Insekten hebben zes poten. Dat vinden we dus maar niks. Mensen die zich die-

Mensen houden van vogels omdat ze meestal monogaam zijn. Pa gaat even wormen halen, terwijl ma in het doorzonnest op de kindertjes let.

paar aaien per dag haal je een onvoorstelbare hoeveelheid afhankelijkheid in huis."

Wat hebben die tien dieren aan mensen dat wij zo op ze gesteld zijn?

"Om te beginnen de juiste hoeveelheid poten. Wij mensen hebben twee poten,

renliefhebber noemen, doen hun kat een band om zodat alle zespotige beestjes onmiddellijk het loodje leggen. Op die regel is maar een uitzondering: het lieveheersbeestje. Maar die heeft zijn poten dan ook heel decent onder zijn schild verborgen. Acht poten - een spin - vinden we doodeng. En nul poten, een slang, heeft ook niet echt onze voorkeur. Twee poten moet je hebben.

Een ander criterium is dat een dier overeind moet lopen, net als wij. Er is maar één vis die ons vertedert en dat is het zeepaardje. Vogels vinden we ook aardig, maar ons hart breekt pas echt bij een pinguïn of een papegaai."

Toch houden we ook allemaal goudvissen en guppies.

"Ja, maar het hebben van aquariumvissen is een hoofdstuk apart. Schrijvers van aquariumboeken vergelijken hun voorliefde met het kijken naar een vensterbank met bloemen. Het heeft een decoratieve, esthetische waarde. En ik denk dat er ook een vorm van machtswellust meespeelt. Vissen hebben absoluut geen privacy en de eigenaar komt dichtbij God. Hij bestuurt ze echt. Het is een absolute vorm van controle. Het kan daarom ook geen toeval zijn dat het houden van aquaria voornamelijk is voorbehouden aan de lagere standen. Het beste en meest gevarieerde voer kun je kopen in volksbuurten. Dat weet ik uit ervaring. Vroeger dacht ik altijd dat dat kwam omdat de mensen daar weinig geld hebben. Maar het hebben van een aquarium is een dure liefhebberij, dus dat kan het niet zijn. Maar goed, ik vind dat we het in dit geval nauwelijks meer hebben over een relatie tussen mens en dier. Het is een soort tuinieren met beesten. Je kunt ze ook niet aaien, want dan gaan ze gelijk stuk.

Nee, als je als dier wilt dat mensen je aar-

dig vinden, moet je in de allereerste plaats op een mens lijken en dan nog liefst op een kleuter. Niet op een baby, want die is alleen aantrekkelijk voor de eigen moeder. Verder zijn het monsterlijke lelijke secreten, waar je niks mee kan. Kleuters roepen daarentegen de verzorgingsdriften van de hele gemeenschap op.

En je moet aaibaar zijn.

"Dat betwijfel ik. Ga maar eens in Artis kijken in het hokje van de vogelspin. Als een beest er aaibaar uitziet, is hij het wel. Desondanks schrikt iedereen ervan terug. En kleine biggetjes, die net zo bloot zijn als wij, vinden we ook schattig. Terwijl ze toch niet echt aaibaar zijn. Maar ze lijken op een kleuter. Het vertederingsmechanisme is hetzelfde. Vandaar dat mensenkleuters wel eens met biggetjes verward worden en je in de kiosk werkelijk niet kunt zien of je te maken hebt met 'Ouders van Nu' of een tijdschrift op het gebied van landbouw en veeteelt."

Hoe zit het eigenlijk met vogels? Die lopen dan wel recht op en op twee poten, maar ze hebben ook snavels. Dat vind ik persoonlijk nogal eng.

"Het merkwaardige doet zich voor dat er in Nederland veel meer vogelliefhebbers zijn dan zoogdierliefhebbers. De Vereniging van Vogelbescherming telt tienduizenden leden en er zijn honderden mannen die op zondag tegen hun vrouw zeggen dat ze vogels gaan kijken. Magere, onderwijzersachtige lieden met verkeerde schoenen en eigenaardige haargroei en groene hoedjes. Als mensen in de natuur beesten gaan kijken, zijn het bijna altijd vogeltjes. Dat heeft een hele eenvoudige reden. Zoogdieren doen alles op de reuk en laten zich dus minder zien. Onze geur is meer dan genoeg voor ze. Daarnaast zien ze er bijna allemaal hetzelfde uit. Vogels ruiken net zo slecht als wij en zijn voor het herkennen van hun soortgenoten ook afhankelijk van hun ogen. Daarom zijn ze er in allerlei mogelijke kleuren en variaties, die je met behulp van een boekje uit elkaar kunt houden. Dat is leuker dan weer zo'n zelfde ree. Vogels hebben daarnaast een kenmerkende zang, en ons gehoor is ook vrij redelijk. Daarom communiceren we beter met vogels dan met onze medezogdieren.

Een andere reden dat we veel van vogels houden, is dat de meeste vogels monogaam zijn - iets wat je van de andere diersoorten niet kunt zeggen. Al die plaatjes van papa vogel en mama vogel en de kleine vogeltjes in het doorzonnest. Het toonbeeld van burgerlijke huiselijkheid en Victoriaanse kneuterigheid. Papa gaat even wormen halen, terwijl mama op de kindertjes let. Je ziet de schemerlampen bij wijze van spreken zo in het nest staan. Dat is wat ze ons bijvoorbeeld altijd in natuurfilms laten zien. Dieren die onze idealen delen. We selecteren. Voor de gruwelen sluiten we onze ogen."

De meeste mensen lijden onder eenzaamheid en gebrek aan aandacht. Zo veel liefde wordt opgezogen door konijntjes, katten, honden en cavia's.

Hou jij eigenlijk van dieren?

"Het is onmogelijk om van alle dieren te houden. Als ik gesteld ben op poezen, geef ik ze fijngehakte stukjes koe te eten. Je maakt dus een keuze. En mensen die geen vegetariër zijn, zouden al helemaal hun mond moeten houden. Want iemand opeten, lijkt me toch geen teken van vriendschap.

Dieren hebben tegenstrijdige belangen. Dat maakt dat je nooit zoiets absoluuts kunt zeggen als 'ik hou van dieren'. Je moet maar eens opletten als je een natuurfilm ziet. Zo een van de NCRV waarin wordt aangegeven hoe mooi de natuur functioneert. Daarin kiezen ze altijd partij. Als wordt getoond hoe een roofvogel een knaagdier slaat, is dat altijd vanuit het perspectief van de roofvogel. Nooit vinden we onszelf terug in de rol van het kleine konijntje dat op lafhartige wijze vanuit de lucht wordt aangevallen. Die visie geven ze ons met opzet, denk ik. Zodat we ons vertrouwen

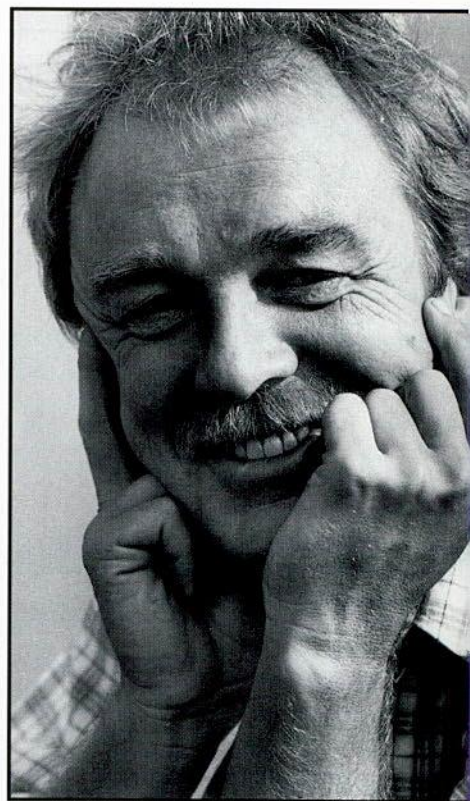
Een sluipwesp legt zijn eitjes in een rups. Als die uitkomen eten de larfjes de rups van binnenuit leeg. Levens. Darwin vond het niet logisch dat Moeder Natuur eerst zo'n prachtig ingewikkeld mechaniek als een rups uitvindt, om het daarna gruwelijk te laten stukmaken.

Van alle planten en dieren die er geboren worden, sterft 99% binnen de kortste keren. Als je in je vogelkastje een nestje koolmeesjes hebt, denk je dat dat leuk is. Maar daar vergis je je in. Van de tien jonge vogeltjes die er dat voorjaar geboren worden, zijn er negen binnen een jaar gruwelijk aan hun eind gekomen. Opgegeten door de kat, gestorven aan een enge ziekte, uit het nest gedonderd. In wezen heb je door het ophangen van dat nestje voornamelijk een hoop ellende in de wereld gebracht. En in het bos is het alleen nog maar erger. Angst. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Moord en doodslag, ziekten, opvreterij. Er wordt in

Bij veel natuurbeschermers heeft het misverstand postgevat dat een dier waardevoller is naarmate het zeldzamer is.

in de goedheid van de natuur niet verliezen.

In de negentiende eeuw had je 'the natural theologists'. Vooral in Engeland waren dat dominees die 's zondags op de kansel stonden maar de rest van de week in het bos te vinden waren om de natuur te bestuderen. Met als oogmerk om a. aan te tonen hoe prachtig de natuur in elkaar zat, en b. daaruit de conclusie te trekken dat de Schepper een buitengewoon vakkundig iemand is die je maar beter veel kunt prijzen, want voor je het weet zwaait er wat. En ook nu geloven wij nog steeds in de onfeilbare pracht van de natuur. Hele godsdiensten worden er aan opgehangen. Terwijl het flauwekul is. Darwin heeft dat destijds al zeer duidelijk gemaakt. Hij vroeg zich af hoe het komt dat de natuur zo verschrikkelijk wreed en verspillend is. Waarbij hij het klassieke voorbeeld van de sluipwesp aanhaalde.

de natuur duizendmaal zoveel gestorven als er wordt geleefd. Dus al dat hoogdravende gekletst over DE NATUUR waar altijd de zon schijnt en de vogeltjes zingen, is onzin. We hebben een volslagen verknippte, kinderlijke kijk op de natuur. En dat debiele jubellied wordt door het groene gespuis telkens maar weer aange-

heven. We hebben de natuur zeer ten onrechte heilig verklaard.

Godsdienst is begonnen als het aanbidden van planten, dieren en hemellichamen. Daarna kregen we goden die half dier en half mens waren en in de loop van de tijd is het steeds verder verpersoonlijkt. Nu is de cirkel weer rond. De meeste mensen in Nederland aanbidden de natuur. Hetzij op hun rug op het strand, hetzij met verrekijkers in het bos. Of door het veel te duur kopen van producten met het woord 'natuur' erop.

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat je in de natuur niet ontzettend zou kunnen genieten. Ook bedoel ik niet dat alle natuurliefhebbers idioten zijn. Wij als mensen hebben voor ons voortbestaan wel degelijk een schoner milieu nodig. Dat belang tast ik helemaal niet aan. Voor de natuur daarentegen zou het het allerbeste zijn als we het milieu zo snel mogelijk verpesten. Dan zou namelijk de mens als één van de eerste soorten uitsterven. Waarna de natuur gewoon door zou kunnen gaan met waar ze al drie-en-een-half miljard jaar mee bezig was voordat wij roet in het eten gooiden. Als je dus echt wil dat de natuur weer zo natuurlijk mogelijk wordt, moet je juist voor meer industrie zijn en voor het zo snel mogelijk kappen van alle regenwouden. Gewoon lekker doorgaan zoals we nu bezig zijn, zou ik zeggen. En misschien nog een schepje er bovenop!

Wat dat betreft gaan we de goede kant op. Onze minister van milieu streeft, naar een 'minder snelle groei van het auto-verkeer'. Dat is toch lachwekkend? Maar het is wel de mentaliteit. Als hij morgen zou voorstellen om het aantal auto's werkelijk omlaag te brengen, is hij overmorgen geen minister meer.

Het Nederlandse volk wordt stilteletjes belazerd door het milieubeleid van de regering. Als we zouden nadenken, zouden we dat ook weten. Maar denken is wel het laatste dat we willen, want het resultaat komt ons niet zo goed uit. De regering zegt dat we 'de milieuvervuiling moeten bestrijden met middelen die we vrijmaken uit de economische groei'. Dat is natuurlijk onzin. Economische groei betekent meer produceren. Als je meer produceert heb je meer grondstoffen nodig, die uiteindelijk tot meer afval zullen leiden. Ziehier een vicieuze cirkel. Of beter gezegd: een doodlopende weg. Nog afgezien van het feit dat wij in ons rijke deel van de wereld misschien nog wel enigszins in staat zullen zijn tot groei dankzij het uitbuiten van de rest van de wereld, maar dat dat wereldwijd natuurlijk helemaal niet kan. Als alle mensen

**Waarom is het zo erg als de panda uitsterft?
Niet voor de natuur in ieder geval.
De natuur zit er absoluut niet mee als de
panda er niet meer is. Er is wel vaker een
diersoort verdwenen. Wij als mensen zitten
ermee. Uit schuldgevoel denk ik.**

ons welvaartsniveau zouden hebben, was het milieu bij wijze van spreken morgen op. Economische groei is op den duur altijd slecht voor het milieu. Maar daar willen de mensen niks van weten. In de jaren zeventig zei de Club van Rome het al: inkrimping hebben we nodig. Dus toen ging iedereen op houten klompen zijn eigen worteltjes verbouwen. Maar ja, na een tijdje kwam iedereen er achter dat die zelfverbouwde worteltjes helemaal niet zo lekker waren. Vooral niet als je die niet met prettig gif hebt vrijgemaakt van allerlei enge beestjes. Dus gingen we weer over tot de orde van de dag. Vervolgens verdween het milieubewustzijn een hele tijd uit de picture. Dat het nu weer teruggekomen is, komt alleen omdat ons wordt voorgehouden dat we zowel een schoon milieu als economische groei kunnen hebben. Ja, dat willen we allemaal wel. Zo laten we ons belazeren met auto's met zogenaamde 'schonere motoren'. Dat is echt één van de grootste gotspen die ik ken.

De morele verontwaardiging heeft alleen te maken met uiterlijkheden. Het dragen van bontjassen, en of je wel of niet rookt. Maar iemand die auto rijdt is alles behalve een paria. Terwijl autorijden het meest asociale is dat je kunt doen. Je vervuult de lucht, rijdt kleine kindertjes dood, verwoest de natuur, maakt elke stadsplanning onmogelijk, gebruikt onevenredig

veel grondstoffen, scheept het milieu met een enorme hoeveelheid afval op. Veel mensen zeuren over roken in gemeenschappelijke ruimten. Terwijl diezelfde mensen worden vergiftigd door hun eigen automobielen als ze ook maar een stap buiten die ruimte zetten. Het malste beeld dat ik ken is een auto met een sticker erop die zegt: 'niet roken'. Het bewijs bij uitstek dat mensen als kippen zonder kop achter maatschappelijke trends aanrennen.

Er wordt dus bedroevend weinig zelfstandig gedacht in dit land. Het vaststellen van eigen normen en waarden schijnt uiterst ingewikkeld en eng te zijn. Daarom heb ik ook altijd zoveel kritiek op natuurbeschermers. De meeste mensen zijn dat omdat iedereen het is. Vroeger op school kreeg ik als kind te horen dat de here Jezus goed was en de duivel slecht. Nu is natuur goed en milieubedrijf slecht. Maar ik wil altijd zo graag weten waarom. Waarom gooien de mensen een tientje in de eerste de beste houten panda waar ze een gleuf in gezaagd hebben? Waarom is het erg als de panda uitsterft? Niet voor de natuur in ieder geval. De natuur zit er absoluut niet mee als de panda er niet meer is. Er is wel eens vaker een soort verdwenen. Wij als mensen zitten ermee. Uit schuldgevoel, denk ik. En waarschijnlijk helaas niet omdat we ieder dier een intrinsieke waarde toekennen. Als je aan mij vraagt waarom we de

panda zouden moeten beschermen, weet ik ook niets beters te verzinnen dan dat we met z'n allen op deze planeet zijn en dat we er met zijn allen het beste van moeten maken. Dat is de diepste gedachte die ik daar na 25 jaar nadenken over weet te formuleren. Niet omdat het zo'n goede gedachte is, maar omdat alle andere redenen niet opgaan. Het is een soort monumentenzorg. Alhoewel je ook zou kunnen zeggen dat het beter is voor de panda als hij wel uitsterft. Dan gaan we nog meer van hem houden. Dan worden er nog meer affiches van hem gedrukt en doen we wel vijftig gulden in de gleuf. Ik heb wel eens retorisch geroepen: 'wees eens eerlijk, mist u de dodo?' Nee, natuurlijk. Maar we kennen hem allemaal. Waarom? Omdat hij uitgestorven is en daarmee verworpen tot een soort focus van ons schuldgevoel. Daaraan kun je de functie van de natuur weer herkennen. Vroeger hadden we de godsdienst die ons schuldbesef aanpraatte. Na de ontkenkelijking doet de natuur hetzelfde."

Hoe ben jij zelf eigenlijk van je geloof gevallen?

"Ik denk dat het boek Genesis mijn eerste scepsis heeft opgewekt. Het scheppingsverhaal. Je krijgt op school allerlei vakken. Aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde, scheikunde, wiskunde. En als al die vakken in tegenspraak zijn met dat ene vak godsdienst, ga je je toch din-

Voor de natuur zou het het beste zijn als we het milieu zo snel mogelijk verpesten. Dan zou de mens namelijk als één van de eerste soorten uitsterven. Waarna de natuur gewoon door zou kunnen gaan met waar ze al drie-en-een-half miljard jaar mee bezig was voordat wij roet in het eten gooiden.

gen afvragen. Als je tenminste niet helemaal achterlijk bent. Een wetenschappelijke instelling. Toen al, ja. De gedachte dat je met God niet meer van de wereld verklaart dan zonder God. Het logische gevolg is dan dat je het zonder doet. En als hij het daar niet mee eens is, dan geeft hij maar een seintje. Daarnaast zijn de gruwelen in de natuur voor mij bij uitstek het bewijs dat God niet bestaat. En mocht ik me daarin vergissen, dan is hij een kolereliker waar ik niks mee te maken wil hebben."

Je hebt eens gezegd: 'Als je niet in God gelooft en je verstand een beetje bij elkaar hebt, word je vanzelf cynisch.' Hoe bedoelde je dat?

"Het aardige van godsdienst is natuurlijk dat je er veel troost uit kunt putten. Daarom is het ook uitgevonden. Als

godsdienst vervalt, blijft alleen de wereld om je heen over als bron van troost. En als je goed kijkt, zul je toch moeten concluderen dat hij dat niet te bieden heeft. De wereld is in en in slecht en zal daarvoor onvermijdelijk naar de donder gaan. Als je tot die conclusie komt, kun je maar twee dingen doen: of je knoopt je op, of je maakt er grappen over. Dan heb je tenminste nog lol van die narigheid. En dat geeft je dan de kracht om door te leven.

Godsdienst is gebrek aan fantasie, het is geestelijke luiheid. Oké, sommige dingen kunnen we nog niet verklaren. Maar dat is nog geen reden om vervolgens in aanbidding naar de hemel te gaan zitten kijken. Trek erop uit, onderzoek het, vraag je eens iets af, denk!"

Een humanist

Jopie Tellinga (53) is caféhoudster in Jonkersvaart, een klein dorpje op de grens van Groningen en Friesland. Humanisten zijn er hier niet zo veel. In dit Westerkwartier wonen vooral rechtzinnige protestanten. De dood van haar zoon leidde tot haar kennismaking met het humanisme.

“Ik ben de dochter van een bakker. Een kleine middenstander dus. ‘Ik moet van iedereen eten’, zei hij altijd. En koos dus nooit partij. Zo werd mij vroeger ook streng verboden om ruzie te maken met gereformeerde kinderen. Bij mijn vader ging de handel voor alles. Zelf ben ik wars van schijnheiligheid, ik vind dat een mens moet kiezen in zijn leven. Moet kiezen voor de zwakkeren. Ik ben een heel gewoon mens, maar ik doe wat me te doen staat. Is dat humanistisch?

Mijn ouders waren Nederlands Hervormd, maar ze deden nergens aan. Wie niks was, werd automatisch ingelijfd bij de Nederlandse Hervormde Kerk, zo ging dat in ons dorp.

Toen ik ouder werd, vond ik het raar om zo ook bij de Burgerlijke Stand te boek te staan terwijl het geloof me niets zei. Van humanisme had ik toen nog nooit gehoord. Ik trouwde jong en stuurde mijn eigen kinderen ook weer naar de zondagschool. We waren wel niet gelovig maar het hoorde er in het dorp nu eenmaal bij. En ik wilde niet dat ze buitenbeentjes zouden worden. Maar toen mijn jongste begon te protesteren en liever ging voetballen, heb ik hem daarin vrije keus gelaten.

In 1988 maakte onze zoon een einde aan zijn leven. Die gebeurtenis leidde tot mijn kennismaking met het humanisme. Plotseling werden mijn man en ik geconfronteerd met een crematie en wisten we ons geen raad. Gewoontegetrouw verschijnt bij zo'n gelegenheid een dominee. Maar dat wilden mijn man en ik per se niet, dat vonden we zo huichelachtig. In gedachten hoorden we zo'n kerkdienaar al op misprijzende toon zoiets zeggen als: ‘Ik

Humanisten, wat zijn dat nou voor mensen?

Beetje intellectueel, nogal elitair volkje schijnt men wel eens te denken. Wij dachten van niet. Vooral ‘gewone’ mensen voelen zich vaak humanist. Door de keuzes die zij dagelijks maken, laten zij zien humanistisch in het leven te staan. Zonder poeha of poespas. Wie zijn zij? En wat voor keuzes maken zij? In deze nieuwe serie ‘gewone’ humanisten aan het woord.

Geïnterviewd door Els van Thiel.

‘WAAR ZAT JIJ IN DIE TIJD?’

Jopie Tellinga

heb de overledene niet zo goed gekend, want hij was geen kerkmens...’ Geen dominee dus, maar wat dan wel? Helemaal niets was ook zo kaal. Onze buurvrouw zette ons op het spoor van humanistische uitvaartbegeleiding. De manier waarop dat werd gedaan, maakte zo’n diepe indruk op mij dat ik direct lid ben geworden van het Humanistisch Verbond. Het is belangrijk dat die club er is.

Wij hebben hier al dertien jaar een klein bruin cafeetje. Typisch plattelands. De ligging, een eind buiten het dorp, is gunstig. De bezoekers willen niet graag gezien worden. Het is een wonderlijk streekje hier. De sociale controle is groot, men smoest zo gauw: heb je gezien dat die en die alweer in de kroeg zit...

We hebben veel bezoekers uit de regio. Meer dan de helft van de klantenkring

zijn gereformeerden. Zelfdoding is in de ogen van deze streng kerkelijke mensen iets verschrikkelijks. Zij lieten het in die voor ons moeilijke periode totaal afweten. Een tijdlang was het behoorlijk stil in het café. Dat was moeilijk. Ik kan me best voorstellen dat zelfdoding een grote zonde is als je zo bent opgevoed. En ook dat mensen zich heel ongemakkelijk bij zo’n situatie voelen. Maar ik voelde me aan m’n lot overgelaten. Wat ben ik vaak kwaad geweest, ontzettend kwaad! Menigmaal heb ik kokend van woede tegen een klant geroepen: ‘Waar zat jij in die tijd?’

Boosheid is misschien geen goed richtsnoer, maar mij heeft het geholpen mijn verdriet te boven te komen. Dat moest ook wel, het café was onze enige bron van inkomsten.

‘Over politiek en geloof word je het nooit eens’, luidt het gezegde. Daar kun je het dus beter maar niet over hebben in een café. Toch stel ik er eer in geen blad voor de mond te nemen wanneer het over belangrijke zaken gaat. Al verschieten er een paar klanten van kleur, ik zeg dan dus dat ik vind dat elk weldenkend mens die niet meer

wil leven, het recht heeft om zijn leven te beëindigen. Ik ben niet vóór euthanasie of abortus, maar kom er rond voor uit dat het onder bepaalde voorwaarden mogelijk moet zijn. En als er weer eens een klant is die de vaart wil dempen met buitenlanders, maak ik van mijn hart geen moordkuil en zeg dat ieder mens recht heeft op een plekje in de wereld. En dat we elkaar moeten helpen. Ik zeg wat ik denk en doe wat ik moet doen. Vroeger was ik banger. Maar hoe ouder ik word, hoe beter het me lukt mijn eigen lijn te volgen.

Ik heb geen geloof nodig om te weten wat ik wel of niet mag. Leven naar wat je eigen hart en je eigen verstand je ingeven - dat heb ik mijn kinderen altijd voorgelaten. We moeten het met elkaar zien te roeien hier, van boven valt immers niets te verwachten!”

Foto: EFG/Jaap Knigge

De 'groentjesgroep' van het HOI

Schijnoplossingen en pasklare antwoorden zullen ze uit mijn mond niet horen

De groentjesgroep - zo noemen ze zich. Nog wel. Vier beginnende humanistisch raadvrouwen, die op gezette tijden bij elkaar komen om over hun werk te praten. Marcelle, Ellen, Ria en Brita leerden elkaar kennen op het Humanistisch Opleidings Instituut (HOI), waar ze behoorden tot de laatste lichting HBO-opgeleiden. Het HOI wordt na dit studiejaar opgeheven, de Universiteit voor Humanistiek is dan het instituut dat humanistisch geestelijk raadslieden opleidt.

Nu ze de grote sprong naar de praktijk hebben genomen, blijven de beginnende raadvrouwen elkaar van tijd tot tijd een hart onder de riem steken. Want het bestaan van een debuterend humanistisch geestelijk verzorger kan knap eenzaam en moeilijk zijn. En de verwachtingen in het werkveld zijn hoog gespannen. Zo spoort de leerstof niet altijd met de weerbarstige praktijk: Een scriptie schrijven over eenzaamheid is toch iets heel anders dan tegenover iemand zitten die hartverscheurend verdrietig is. Els van Thiel sprak met vier hekkesluiters van het HOI (dat op 14 en 15 november een afscheidsconferentie en reünie houdt).

Eigenlijk had Marcelle Mulder (33) na de opleiding nog graag een half jaartje willen freewheelen. Maar toen die advertentie in de krant stond, dacht ze: nu of nooit. De rest voltrok zich in een verbijsterend tempo en voordat ze tijd had om aan het idee te wennen, was ze ingelijfd bij het team van een groot academisch ziekenhuis. "Op de deur een mooi bordje: geestelijke verzorging. De ontvangst in het team was hartelijk, mijn collega's, drie dominees en een katholiek pastoraal werkster, ontvingen me met koffie en gebak. Maar toen... wat moest ik gaan doen? De lege dagen in mijn agenda vervulden me met lichte paniek. Ik had de neiging me een 'doenerige' houding aan te meten, terwijl dat niet past bij het ambt van geestelijk verzorger. Praten, afwachten wat er bij de patiënt omhoog komt, ruimte scheppen zodat hij zelf het antwoord kan vinden op zijn vragen - dat kost tijd. Dat gaat niet met een tot op de laatste minuut volgeplande agenda."

Marcelle maakte haar entree in een team. In het ziekenhuis was de humanistisch geestelijk verzorger een bekend fenomeen - ze moest haar weg zoeken, maar langs gebaande wegen. Dat gold niet voor Ellen Loomans (31). Zij moest pionieren als de eerste humanistisch geestelijk verzorger op haar huidige werkplek, een groot verzorgingshuis in de Randstad. Ze heeft er nog geen naamplaatje, geen eigen kamer (ze bivakkeert in de bibliotheek). Ellen: "Op een gegeven moment werd ik bij een bewoner geroepen. De verzorging vertelde erbij dat de psycholoog al was geweest. Een geestelijk verzorger, dat kon nooit kwaad, meende men. Misschien zou die ook nog wel wat kunnen doen. En op dat moment, nog vol van de lessen over dit onderwerp, beging ik de blunder om haarfijn te gaan uitleggen wat het verschil is tussen psychisch en geestelijk functioneren. In mijn ijver om duidelijkheid te scheppen over mijn beroep, werd ik door mijn theretisch, schoolse verhandeling juist vaag en warrig. Ik had in het begin voortdurend de neiging iedereen aan te klampen om te vertellen wat geestelijke verzorging precies inhield. Gaandeweg merk ik dat het vanzelf duidelijk

wordt als ik er gewoon ben en mijn werk doe. Over een poos zal iedereen begrijpen dat een geestelijk verzorger niet de aangewezen persoon is voor een snelle oplossing voor een probleem."

Ook bewoners die de hulp van een humanistisch geestelijk verzorger inroepen, verwachten vaak oplossingen. "Als je binnenkomt, vragen ze nogal eens: wat kunt u voor mij doen? Dan moet ik ze duidelijk maken dat er aan sommige dingen niets te doen valt. Schijnoplossingen en pasklare antwoorden zullen ze uit mijn mond niet horen. Zo van: *Zoek toch een nieuwe partner, u ziet er nog best aantrekkelijk uit. U bent toch nog jong en u heeft zulke aardige kinderen.* Née...ik probeer naast mensen te gaan staan in de maalstroom van het leven. Maar ik denk ook wel eens: dit is het dus... hier zitten we dan..."

Brita Stern (32) werkt in een humanistisch verzorgingshuis, een huis waar de humanistisch geestelijk verzorger al wel een bekende en ingeburgerde medewerker is. Ze had dan ook het gevoel dat ze welkom was, toen ze op 1 april dit jaar begon. Maar ook zij stuit vaak op een verwachtingspatroon dat niet strookt met haar intenties. "Wanneer wordt een geestelijk verzorger ingeschakeld? Als er een probleem is waarvoor een oplossing moet komen. De hele organisatie van een verzorgingshuis is gericht op het welzijn van de bewoners. En als dat welzijn wordt bedreigd, is er een probleem dat zo snel mogelijk uit de wereld moet worden geholpen. Terwijl de essentie van geestelijke verzorging juist is: het samen stilstaan bij dingen die niet oplosbaar zijn, die zijn zoals ze zijn... Waarom zouden oude mensen zich niet verdrietig mogen voelen? Ze hebben er vaak alle reden toe. Overigens heerst de ideologie dat iedereen als het even kan gelukkig moet zijn, niet alleen in het verzorgingshuis. Alle verdriet, alle narigheid en alle pijn moeten in onze samenleving zo snel mogelijk worden weggepoetst voor het Grote Gelukkig Zijn."

"Als je de lange lijst van alle verdriet en ellende waarmee wij als eerstejaars-hulp-

door Els van Thiel

Foto's: Marco Borggreve

verleners zijn geconfronteerd, in een computer zou invoeren en uitprinten, vraag je je af wie dit werk wil doen", zegt Ellen. "Wat heb ik me in dit eerste jaar al vaak machteloos gevoeld!" Marcelle spreekt van de 'rafelranden' van het verdriet die haar aan het bed van een patiënt soms letterlijk doen kreunen. "Een geluid dat onbewust uit mijn lichaam omhoog komt."

Machteloosheid, tijdgebrek en... verwondering over de rijkdom en de intensiteit van de contacten. "Het klinkt wel wat bijbels", zegt Ria Hogervorst, "maar ik denk wel eens: wie ben ik dat ik dit doen mag? Iemand gunt je een intieme blik in zijn leven en schenkt je zijn vertrouwen." Maar niet elk gesprek is even zinvol. Brita: "Soms ben je even een gezelschapsdame. Sommige bewoners van het verzorgingshuis vinden het fijn als ik van tevoren een afspraak maak. Ze ruimen op, zetten koffie en halen een koekje in huis. Ze vinden het heerlijk dat ze weer

eens gastvrouw kunnen zijn. En: er komt iemand op bezoek die belangstelling heeft. Mensen laten voelen dat ze de moeite waard zijn, is erg belangrijk."

Marcelle heeft in het ziekenhuis geen 'bewoners': zij ziet een voortdurend in beweging zijnde stoet patiënten aan zich voorbijtrekken. De gemiddelde verblijfsduur is twee weken. Vaak is er geen tijd om een relatie op te bouwen. Soms blijft het bij één kennismaking en een belangstellend praatje. Onlangs had ze haar eerste uitvaartbegeleiding. "Het was iets nieuws, iets groots. Ik heb tegen mezelf gezegd: je bent een eerstejaars-hulpverlener, neem er dus ruim de tijd voor. Door het contact met deze ernstig zieke patiënt en zijn familie merkte ik dat ik heel veel moet geven in dit vak, maar dat ik er ook veel voor terugkrijg. Ik leer veel over het langzaam loslaten als de dood naderbij komt en over hoe mensen gedragen kunnen worden door hun liefde voor elkaar. En over hoe mensen kunnen leven met

verdriet. Ik verbaas me over de humor die ook in deze buitengewone omstandigheden kan bloeien. Ik vind het heel bijzonder dat ik een plaats krijg in dit intieme proces."

De 'groentjesgroep' is op volle sterkte bijeen in de werkkamer van Brita. Jaarverslagen, gedichten en artikelen worden uitgewisseld. "Ik zag me voor het eerst geconfronteerd met een kerstviering. Nachtmerries kreeg ik ervan! Waar haal je zo gauw een humanistische kerstvertelling vandaan? Waar vind je kerstgedichten zonder kindjes in de kribbe en herder-tjes bij nachte?" vraagt Ria Hogervorst (35), humanistisch raadvrouw in twee verzorgingshuizen in het oosten van het land. "De theorie van de opleiding staat nu inmiddels ver van me af. Prima dat ik het allemaal geleerd heb. Maar als ik bij een bewoner ben, is het toch anders, wezenlijk anders. Ik had meer te weten willen komen over de emoties die bepaal-

Marcelle: Ik leer veel over het langzaam loslaten als de dood naderbij komt en over hoe mensen gedragen kunnen worden door hun liefde voor elkaar.

Ria: Ik had willen leren hoe je omgaat met verdriet van mensen, met schuldgevoelens en met geheimen die je worden toevertrouwd.

Brita: Alle verdriet, narisheid en pijn moeten in onze samenleving zo snel mogelijk worden weggepoetst voor het Grote Gelukkig Zijn.

Ellen: Bewoners vragen nogal eens wat ik voor ze kan doen. Dan moet ik duidelijk maken dat aan sommige dingen niets te doen valt.

de gebeurtenissen in een mensenleven oproepen. En willen leren hoe je als geestelijk verzorger omgaat met verdriet van mensen, met schuldgevoelens en met geheimen die je toevertrouwd worden. Een hoogbejaarde mevrouw vertelde me dat ze zich na haar tweede kind in het diepste geheim had laten steriliseren. Ze had het nooit aan iemand verteld, zelfs niet aan haar man. Ik bezocht haar voor het eerst en mij vertrouwt ze dit geheim toe. Dan sta ik perplex!"

Geen van vieren begonnen ze als overtuigd humanist aan de opleiding tot geestelijk verzorger. Integendeel. Ellen: "Ik wist niet eens dat er zoiets als een humanistische levensovertuiging bestond. Humanisme betekende voor mij: algemeen menselijk. Het was een hele ontdekking dat er een levensbeschouwelijke stroming bijhoorde. Ik werd er nogal weerbarstig van, wilde niet in een hokje gezet worden. De humanistische uitgangspunten onderschrijf ik, dat is voor mij het allerbelangrijkste. Vandaaruit doe ik mijn werk."

Ook Brita werd meer aangetrokken door het beroep van geestelijk verzorger dan door de bijbehorende overtuiging. "Ik heb eerst de Academie voor Expressie gedaan en ben vervolgens de hulpverlening ingegaan. Ik werkte bij de gezinsverzorging en in een nachtverblijf van de gemeente Utrecht. Als iemand het moeilijk had, werd er een hele colonne hulpverleners gemobiliseerd. Maar ik merkte dat de vragen die ik belangrijk vond zelden of nooit aan de orde kwamen. Welke waarde hechten mensen aan ziekte en pijn? En hoe geven ze problemen een plaats binnen het geheel van hun leven? Hoe houden ze het hoofd boven water? Pas na een diepgaande studie van de beroepsgids kwam ik bij het HOI terecht. Ik word geestelijk verzorger, nam ik me voor, en dat humanisme, dat zie ik dan wel weer... Maar tot mijn verrassing bleek het een levensovertuiging die goed aansloot. Ik voel me erdoor geïnspireerd en gesteund. Waarom zou ik me dan geen humanist noemen? Geestelijke verzorging is trouwens onmogelijk zonder een levensbeschouwelijke basis."

Bij Marcelle ging de kennismaking weer anders. Zij nodigde als docente maatschappijleer eens een humanistisch raadsvrouw uit voor een gastles. Het klikte wonderwel en ze besloot naar het HOI te gaan. "Ik ben op mijn best als ik kan werken met mensen die zoekende zijn. Bij dogmatici - of dat nu humanisten zijn of kerkelijken - voel ik me niet op mijn gemak. Er zijn een paar vragen die mij van jongsaf hebben beziggehouden. Hoe leven mensen hun leven? Hoe redden ze het bij alles wat ze tegenkomen?"

De groentjesgroep. Moet de naam binnenkort niet veranderd worden? "Nee, dat hoeft voorlopig niet. In dit werk blijf je een paar jaar een groentje!"

Rekenschap over keuzes in de zorg

Kortgeleden verscheen het septembernummer van Rekenschap met als thema de actuele veranderingen in de zorgverlening in ons land. Deze veranderingen zijn de uitkomst van de al in de jaren '70 op gang gekomen discussie over maatregelen om de kosten van de gezondheidszorg beheersbaar te maken en zo mogelijk ook de kwaliteit van de zorg te verbeteren. De Commissie Dekker meende in 1987 dat de vrije concurrentie tussen zorgverzekeraars en tussen zorgaanbieders hiervoor een goed middel zou zijn: die concurrentie zou de prijs van de zorg omlaag brengen. Op basis van het Plan Dekker kwam de huidige staatssecretaris Simons tot zijn voorstellen tot herziening van het stelsel van zorgverlening. Discussies over de invoering ervan zijn in volle gang.

De staatssecretaris heeft in het kader van de kostenbeheersing niet alleen gekeken naar de systematiek van de zorgverlening, maar ook naar de kwestie van de kostenstijgingen door de medisch technologische vooruitgang. Hij gaf aan de Commissie Keuzen in de zorg (onder leiding van prof.dr.Dunning), de opdracht te onderzoeken welke grenzen aan de toepassing van nieuwe medische technologieën moeten worden gesteld. Vorig jaar verscheen van deze commissie het rapport 'Kiezen en delen'.

Het uitgangspunt hierin is dat het aantal individuele vragen om zorg groter is dan de samenleving zal willen honoreren. Dit heeft tot gevolg dat niet meer alle middelen tot zorg die de medische technologie voorhanden heeft, aan de mensen die erom vragen ter beschikking zullen worden gesteld. De Commissie Keuzen in de zorg heeft geprobeerd criteria te ontwikkelen aan de hand waarvan theoretisch kan worden bepaald welke zorg het belangrijkste is. Alleen deze zorg zou in de toekomst nog algemeen verzekerd mogen worden en daardoor direct beschikbaar blijven voor degenen die erom vragen.

Volgens de criteria van de commissie die samen ook wel de 'trechter van Dunning' worden genoemd, is die zorg het meest belangrijk die noodzakelijk, werkzaam en doelmatig is en die niet voor eigen rekening en verantwoording van de zorgvrager kan zijn.

In dit themanummer van Rekenschap worden zowel de stelselherziening volgens het Plan Simons als het rapport 'Kiezen en delen' voorzien van kritische kanttekeningen. Tot de critici in Rekenschap behoren o.a. Serge Ydo, Hans Achterhuis, Els Berkhout-Dhont en Harry Kuneman. Verder in dit nummer een essay

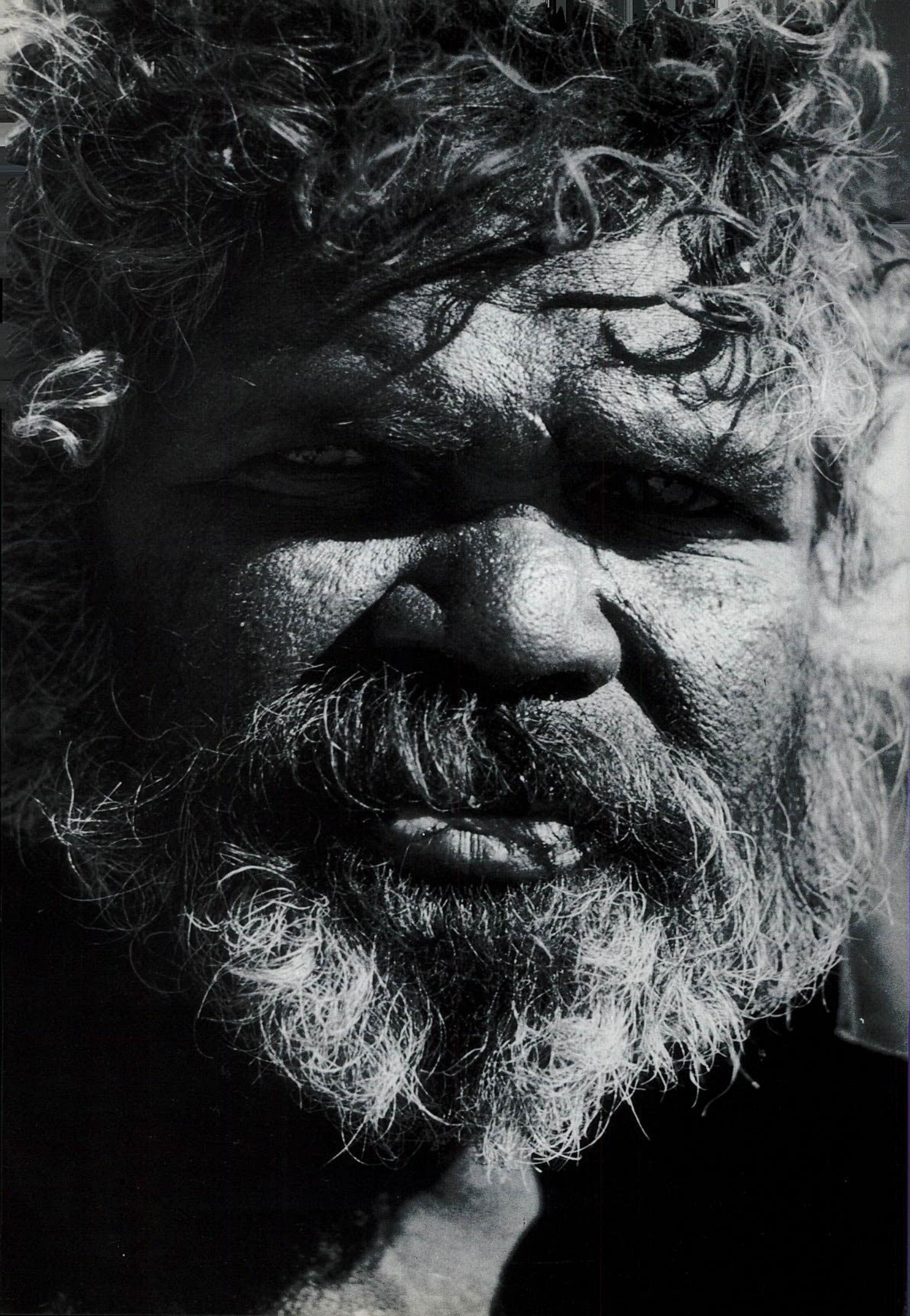
van Roelie Koning over de schrijver Louis Paul Boon, de gebruikelijke Losse notities en enkele boekbesprekingen.

U kunt dit nummer van Rekenschap bestellen door f 12,50 te storten op giro 582293 t.n.v. stichting Socrates te Utrecht, onder vermelding van 'Rekenschap september 1992'. Een abonnement kan worden aangevraagd door te schrijven naar het Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht (een postzegel is niet nodig). De abonnementsprijs is f 45,- (4 nummers). Wacht met betalen s.v.p. op onze acceptgirokaart. Nieuwe abonnees ontvangen gratis het boek 'Welzijn zonder grenzen; sociaal-culturele aspecten van de Europese integratie'.

Oraties van Jos de Beus en Wouter Achterberg

Op donderdag 22 oktober zal prof.dr. Jos de Beus aan de Universiteit Twente zijn inaugurele rede uitspreken als bijzonder hoogleraar vanwege de stichting Socrates. Onderwerp van de rede is: **economische gelijkheid en het goede leven**. Jos de Beus is sinds 1991 bijzonder hoogleraar op het gebied van de politieke filosofie, in het bijzonder de humanistische bezinning op politieke vraagstukken. De inaugurele rede begint om 16.00 uur en is openbaar. Plaats: het Gebouw voor Bestuur en Beheer van de Universiteit Twente, collegezaal II, op het terrein van de universiteit in Enschede.

Prof.dr. Wouter Achterberg, bijzonder hoogleraar vanwege de stichting Socrates aan de Landbouwniversiteit Wageningen, houdt zijn oratie op donderdag 5 november. Onderwerp van de rede is **humanisme zonder arrogantie**; de onderlinge betrokkenheid van modern humanisme en ecocentrisme, waarbij o.a. de genmanipulatie aan de orde komt. Wouter Achterberg is sinds 1991 bijzonder hoogleraar op het gebied van humanistische filosofie, in het bijzonder met betrekking tot de relatie tussen mens en natuur. De inaugurele rede begint om 16.00 uur en is openbaar. Plaats: de Aula van de Landbouwniversiteit Wageningen, Gen. Foulkesweg 1a in Wageningen.

Het einde van de droomtijd van de Australische Aborigines
en de verworping van de westerse vooruitgangsdroom

Als je mijn stilte niet begrijpt, zul je nooit begrijpen wat ik te zeggen heb

'Our land, our life', stond er op de spandoeken van de Aborigines die in 1988 tijdens de grootscheepse viering van 200 jaar blanke vestiging in Australië, naar Sydney kwamen om het zelfbeschikkingsrecht op hun land op te eisen. Het natuurlijke ontzag waarmee men het land tegemoet treedt, is voor de Aborigines heilig. Als kind leren ze al dat ze nooit een litteken op andermans land mogen achterlaten. Hoe anders is dat voor de Europeanen, die eind 18e eeuw Australië begonnen te koloniseren en vanaf die tijd het land in hoog tempo hebben omgegraven, opengebroken en voor de uraniummijnbouw toegankelijk gemaakt. Of, zoals een Aborigine in de documentaire 'Het doodde de wolken' zo treffend verwoordt: "Als de Europeanen land zien, denken ze alleen maar aan geld, geld, geld. Maar wij praten met ons land, de planten, de rotsen. Het land praat ook voortdurend met ons door ons te voeden en dingen te geven. Als je de band tussen land en mensen doorsnijdt, dan dood je een moeder." Mirre Bots ging deze boeiende film zien.

De film rouleert in filmhuizen en is op video te huur.

door Mirre Bots

Foto's: ABC-Press

Voor de Aborigines, de oudste bevolkingsgroep van Australië (de wetenschappers zijn het er niet over eens of hun cultuur nu 40.000 of 60.000 jaar terug is ontstaan) heeft het doorsnijden van de band met de moeder ingrijpende gevolgen gehad. Het nomadenbestaan zoals zij dat vroeger leidden, werd door de ontginning van het land onmogelijk geworden. De sociaal-economische positie van het merendeel van de 120.000 resterende Aborigines is ronduit erbarmelijk. Zij leven in armoedige en vervuilde omstandigheden, waar lage lonen, hoge werkloosheidscijfers en alcoholisme voor grote problemen zorgen en hen tot bannelingen in hun eigen land heeft gemaakt. Voor de Aborigines viel er dan ook weinig te vieren tijdens het Australische 'bicentennial'. Al is de tolerantie voor hun cultuur inmiddels toegenomen en hecht de regering belang aan het behoud van enkele tradities. Maar dit is voornamelijk omdat de Aborigines een grote aantrekkingskracht op de toeristen uitoefenen. En toerisme is een belangrijke inkomstenbron voor Australië. Midden in het centrum van Melbourne mag dan weliswaar op aandringen van de Aborigines een heilige boom gespaard zijn gebleven (de verkeersweg is eromheen geleid) aan de slechte sociale positie van de Aborigines verandert dit maar weinig. ►

Een groep Nederlandse filmmakers, in Australië tijdens de viering van het 200-jarig bestaan van het land ervaarde het schrijnende contrast tussen de talloze mediateams die in Australië rondliepen en hun beelden van het grootse feest naar de hele wereld doorstraalden en aan de andere kant de gemengde cultuur van de Aborigines. Het was voor de filmgroep aanleiding om een documentaire te maken over de 'confrontatie tussen de Aboriginal dreamtime en de westerse vooruitgangsdroom'. Frits Steinmann, één van de makers van 'Het doodde de wolken': "Het was fascinerend om te zien dat er zoveel Aborigines van heinde en verre naar Sidney kwamen om een vuist te maken en te protesteren, maar tegelijk ook pijnlijk dat mensen die tot de oudste beschaving van de wereld behoren, zich moeten compromitteren aan een westerse verschijnsel als een demonstratie in een hoofdstad. Sommigen van hen waren nog nooit naar de stad geweest en moesten dagen lopen om er te komen. Een aantal oudjes heeft het zelfs niet gehaald." Juist door dat schrijnende contrast ontstond bij de filmmakers het idee om een documentaire te maken, waarin beide culturen tegen elkaar worden afgezet. Aan de ene kant de orale, niet-materialistische cultuur van de Aborigines waarin de sterke verbondenheid met hun grond centraal staat. Aan de andere kant de westerse cultuur die haar geschiedenis in woord en beeld vastlegt en die wat de natuur betreft als belangrijkste adagium hanteert 'man must explore'.

Het resultaat is een fascinerend en poëtisch tweeluik, dat voornamelijk uit associatieve beelden bestaat en dat geen moment verveelt - ondanks dat de film twee en een half uur duurt. De geschiedenis van beide culturen ontrolt zich in een traag, verstild tempo voor de ogen van de kijker, waardoor deze tot een andere manier van kijken uitgenodigd wordt. De beelden snellen niet in hoog tempo aan je voorbij (zoals dat in vele tv- en bioscoopfilms met een overdaad aan actie), maar zijn zorgvuldig neergezet, zodat de kijker de tijd krijgt om ze tot zich door te laten dringen. Het doet ook recht aan wat de makers met de film beoogden: een poëtische zoektocht naar betekenis in het moderne leven.

De film maakt zich niet schuldig aan idealisering van de 'edele wilde' of een romantisch terug-naar-de-natuur verlangen noch aan een totale verwerping van de technologische samenleving met haar uitwassen als Dachau en Tsjernobyl, maar wil de kijker uitnodigen tot reflectie en een eigen plaatsbepaling. Hoe kunnen we, zonder de techniek die zo'n allesoverheersende plaats in onze levens heeft ingenomen te verwerpen, zelf de verantwoordelijkheid nemen om de vervreemding die hiervan het gevolg is een halt toe te roepen? Geen eenvoudige opgave, maar wel de moeite van het bespiegelen

Als de Europeanen land zien, denken ze alleen maar aan geld, geld, geld. Maar wij praten met ons land. Als je de band tussen land en mensen door snijdt, dood je een moeder.

waard. Frits Steinmann: "Voor onszelf is het ook een project geweest, waarin we hebben proberen te ontdekken in wat voor complexe samenleving we eigenlijk leven. De rode draad door de film heen is: hoe steekt onze samenleving in elkaar en hoe is het zover gekomen? Wat vermag de techniek allemaal? En hoe is de houding van de moderne mens hiertegenover?"

De film geeft geen pasklare antwoorden - dat is ook niet mogelijk bij een dergelijke complexe (en voor velen beladen) thematiek - maar verhaalt in eigenzinnige beelden van historische gebeurtenissen die hebben geleid tot onze hedendaagse samenleving met z'n hoge graad van technologische ontwikkeling.

Vertrekpunt van de film is het jaar 1606. In deel één, waarin de Aboriginal-cultuur met z'n rijke mythische vertellingen en ceremonies centraal staat, zie je hoe in dat jaar de eerste kolonisten, Nederlanders, voet aan wal zetten in Australië. Ze werden door de oorspronkelijke bewoners nog met succes verjaagd. In de film vertelt Paul Walmbey, een oudere Aborigine uit Aukurun, het verhaal van de landing van deze eerste kolonisten alsof het gisteren is gebeurd en hij er zelf bij is geweest. "Wij dachten dat het geesten waren en joegen ze terug de zee in. (-) Zij gaven ons kleren, maar wij wilden geen broek aan." Behalve dat hij deze historische gebeurtenis heel smakelijk weet te vertellen, is het ook een goede illustratie van wat orale overlevering voor een cultuur betekent. De plaats waar de gehavende ontdekkingsreizigers de kust moesten verlaten, noemden zij Kaap Keer Weer.

En ze keerden weer, twee eeuwen later. De nieuwkomers eigenden zich het land, inclusief de heilige plaatsen, toe en begonnen de Aborigines te bekeren en uit hun 'primitieve staat' te verheffen. Hierdoor werd hun traditionele leefwijze steeds meer naar de achtergrond verdronken en kreeg deze een tweederangsstatus. De kolonisten brachten echter niet alleen bij een natuurvolk als de Aborigines onomkeerbare processen op gang. Ook in Europa brachten de nieuwe ontdekkingen de nodige onrust teweeg.

In het tweede deel van de film bevinden we ons in Europa. In hetzelfde jaar dat de eerste blanke voet in Australië aan wal was gegaan, verschijnt 'The advancement of learning' van de Britse filosoof Francis

Bacon, waarin hij pleit voor een nieuwe, objectieve wetenschap. Volgens Bacon moest de natuur op de pijnbank worden gelegd, zodat zij gedwongen werd om haar geheimen prijs te geven. Deze veranderde wetenschapsopvatting, waarin beheersing van de natuur werd gezien als doel van alle kennis, werd al snel de dominante wetenschapsopvatting en leidde ertoe dat de westerse mens steeds verder van z'n natuurlijke omgeving verwijderd raakte. Keek de mens vroeger naar de natuur en het heelal om iets over zichzelf te weten te komen, vanaf toen werd er naar de natuur en het heelal gekeken om deze zoveel mogelijk te kunnen beheersen. Het onderzoeken en apart zetten van de natuur verwijderde de westerse cultuur steeds verder van traditionele culturen zoals die van de Aborigines. Verhalen werden vervangen door boeken en beelden. Het alles willen vangen in beelden, de verwording van de media, wordt in de film treffend weergegeven door de alom aanwezige film-, video- en fotocamera's die alles rücksichtloos registreren. Of het nu Madurodam, een botanische tuin, de landing op de maan of het museum in Dachau is. Deel twee van de film is sowieso rijk aan allerlei terugkerende symbolen en metaforen (zoals het oog, de spiegel, de toren), die de ogenschijnlijk losse structuur van dit gedeelte samenhang geven. Het laat verder zien hoe in relatief korte tijd de technische ontwikkeling voortschreed en de vooruitgangsdroom in onderdelen oploste. Niet alleen de droomtijd van de Aborigines is hierdoor aan flarden gescheurd, ook onze droom is in duigen gevallen.

De dominante plaats die de techniek in de westerse maatschappij is gaan innemen en de gevolgen die dit voor de westerse mens heeft, wordt in de tweede helft van 'Het doodde de wolken' verwoord en bekritiseerd door de Franse filosoof en socioloog Jacques Ellul.* Hij is van mening dat de sterke specialisatie in onze technologische samenleving heeft geleid tot onverantwoordelijke mensen. Hij geeft het simpele voorbeeld van een stuwdam die doorbreekt. "Wie is daar verantwoordelijk voor? Je hebt de geologen, die de studie van het terrein hebben gemaakt, je hebt de ingenieurs die het profiel van de stuwdam hebben gemaakt, je hebt de arbeiders die de stuwdam hebben gebouwd, je hebt de regeringsverantwoordelijken die besloten om de stuwdam op die plaats te maken. Wie is ver-

antwoordelijk? Niemand. Er is nooit een verantwoordelijke, nergens."

Ook heeft volgens hem de techniek de reflectie vervangen door reflex. "Reflectie wil zeggen dat, als ik iets ervaar, ik nadenk over die ervaring. Reflex is onmiddellijk weten wat te doen in een bepaalde omstandigheid zonder na te denken. Als men in een auto die 160 kilometer per uur rijdt, gaat nadenken, dan krijgt men een ongeluk. Dan moet men reflexen hebben." De techniek vraagt voortdurend om reflexen en daarmee heeft ze, aldus Ellul, de mythe en de wijsheid geëlimineerd. En zonder dat zal onze vrijheid slechts een schijnvrijheid blijken te zijn.

Wat dat betreft kunnen we van een natuervolk als de Aborigines met hun op verhalen, mythen en reflectie berustende cultuur leren, schijnt de film te willen zeggen, maar expliciet wordt die boodschap niet gegeven. Frits Steinmann:

"Het is absoluut niet zo dat we terug verlangen naar de Aborigines-tijd. Dat zou ook absoluut onmogelijk zijn. Je kunt waarden van vroeger niet zomaar overplaatsen naar onze huidige samenleving. Wel hebben we recht willen doen aan het eigene van de Aboriginal cultuur. We hebben hun manier van denken en de wijze waarop zij tegen het leven en de natuur aankijken als referentiekader gebruikt om onze cultuur te bekritisieren."

'Het doodde de wolken' is een goed gemaakt en prachtig document geworden, waarin twee heel verschillende visies op de wereld om ons heen - ieder met hun eigen beeld van de werkelijkheid - elkaar treffen. Door de rijke beeldtaal blijft de kijker verwonderd en vragend achter. Althans zo verging het mij. Omdat de film door de Stichting ReRun-producties, een collectief dat in eigen

beheer films en publikaties uitgeeft die de westerse beschaving ter discussie stellen, zonder subsidie is gemaakt, mag het een des te grotere prestatie heten dat het een in alle opzichten geslaagd produkt is geworden. Het is maar goed dat er nog filmers zijn die zo'n eigen weg durven te bewandelen.

* Voor mensen die in de persoon en opvattingen van Jacques Ellul geïnteresseerd zijn. De makers van 'Het doodde de wolken' hebben voor de IKON-tv een film van een uur over hem gemaakt. Deze zal 8 oktober uitgezonden worden.

Vroeger keek de mens naar de natuur om iets over zichzelf te weten te komen. Maar de mens begon steeds meer naar de natuur te kijken om deze zoveel mogelijk te kunnen beheersen.

Het doodde de wolken ' is voor geïnteresseerden op video te huur bij ReRun Producties, Postbus 43021, 1009 ZA Amsterdam, telefoon 020-6922036. Ook is de film in november in bijna alle filmhuizen in roulatie.

RADIO

De Nederlandse radio heeft per 1 oktober een metamorfose ondergaan. Een verandering waaraan een lange voorbereiding vooraf is gegaan en die noodzakelijk was om de Nederlandse publieke radio te laten overleven temidden van het toenemende commerciële, regionale en lokale geweld. Duidelijkheid, herkenbaarheid en regelmaat; met die drie trefwoorden zijn alle zenders opnieuw vormgegeven.

Na die 'reorganisatie' zijn de programma's van het Humanistisch Verbond terechtgekomen op Radio 5. Niet zonder reden. Radio 1 is de zender van het nieuws: live, kort en vluchtig. Radio 2 is als een heuse familie-zender gedacht, vol spelletjes en andere voor adverteerders interessante zaken. Radio 3 en 4 waren, zijn en blijven de muziekzenders. En Radio 5 is de zender van de informatie, de beschouwing. Net als de andere zenders is Radio 5 horizontaal gedacht, wat betekent dat iedere (werk)dag op hetzelfde tijdstip hetzelfde soort programma is te horen.

Het Humanistisch Verbond zendt vanaf 1 oktober op maandagmiddag uit, van 13.00 tot 15.00 uur, aaneengesloten, drie programma's. Twee van die drie programma's kent u al:

Na het nieuws van 13.00 uur **Het Voordeel van de Twijfel**, als vanouds met documentaires, reportages, portretteren-de interviews en hoorspelen. Meer informatie te zijner tijd in de gidsen.

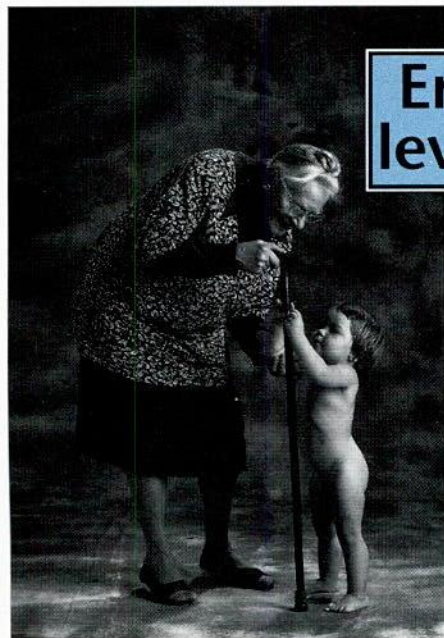
Om 14.00 uur **Boven het Dal**, een nieuw half uur durend interviewprogramma, waarin mensen wordt gevraagd naar hun kijk op de wereld en hun eigen doen en laten. Zijn er nog mensen met een ideaal? In de eerste afleveringen komen Arita Baaijens (5 oktober) en Coen Stork (12 oktober) aan het woord. De eerste zegde haar baan op, gooide haar zekerheid over boord en trok met kamelen door de woestijn. De tweede is Nederlands ambassadeur in Roemenië en groeide tijdens de laatste dagen van Ceausescu uit tot een heuse 'media-personality'.

Ten slotte, van 14.30 tot 15.00 uur, **De Verbeelding**, één van de meest aandachtig beluisterde radioprogramma's van Nederland. Dat was het al op de vroege zondagmorgen, dat wordt het ongetwijfeld op de vroege maandagmiddag. Voor de precieze inhoud kunt u het beste uw gids opslaan.

Vanaf 1 oktober het Humanistisch Verbond op de 'opinie-zender van Nederland' Radio 5, onder het motto 'Lekker Langzaam', iedere maandag van 13.00 - 15.00 uur.

Afgelopen maand zijn tijdens de Firato weer de jaarlijkse prijzen uitgereikt van de Nederlandse radio- en televisiejournalisten, de Nipkowschijf en de Zilveren Reiss-microfoon. Voor de tweede maal in vier jaar kreeg een radioprogramma van het Humanistisch Verbond een eervolle vermelding: **Betonnen restanten van een verloren utopie**, een documentaire over de teloorgang van de Amsterdamse Bijlmermeer, gemaakt door Erik Hogenboom en Kees Vlaanderen, uitgezonden op 20 januari jongstleden. Het programma is door een Nederlandse jury ook geselecteerd als Nederlandse inzending naar de Prix Italia, het meest prestigieuze radio- en televisiefestival van Europa. Het is daarmee voor het derde achtereenvolgende jaar dat een radio-programma van het Humanistisch Verbond geselecteerd wordt als inzending.

(Ingezonden mededeling)

Er is wel degelijk leven na de dood.

Als een leven ophoudt, gaat Het Leven door. Al wat u tijdens uw leven de moeite van het ondersteunen waard vond, moet het zonder uw steun doen. Neem daarom maatregelen. Maak een testament. En als het Humanistisch Verbond u iets waard is geweest, denk eens na over een legaat aan het Steunfonds Humanisme. Vraag gerust meer informatie, met de onderstaande bon is dat heel gemakkelijk.

**STEUNFONDS
HUMANISME**
POSTBUS 114, 3500 AC UTRECHT
TELEFOON 030 - 31 61 45
BANK CDE 69 97 13 009
GIRO 6168

Ja, ik wil meer informatie over legateren aan het Steunfonds Humanisme.

Naam:

Telefoon: Adres:

Postcode: Woonplaats:

In een envelop zonder postzegel zenden naar:

Steunfonds Humanisme. Antwoordnummer 2181, 3500 AC Utrecht.

(Ingezonden mededeling)

**Internationale School
voor Wijsbegeerte
Leusden**

Sokratisch Gesprek

23-25 oktober

Een op **consensus** en **werkelijke onderlinge verstandhouding** gerichte methodiek - de aangewezen weg voor waar het echt belangrijk is: diagnose van fundamentele problemen, ontwikkeling van beleid, ethische vraagstukken, ...

Men maakt kennis met de methode door ze daadwerkelijk te beoefenen, in groepen van 10 personen.

**Uitgebreide informatie:
033-650700**

TELEVISIE

Ook op de televisie is er van alles veranderd per 1 oktober. Waarschijnlijk bent u de afgelopen dagen bedolven onder de informatie over nieuwe programma's van de grote omroepen. Maar niet alleen bij hun is er veel veranderd. Sinds 1 oktober zendt het Humanistisch Verbond uit op **Nederland 1**. Dat betekent na viereenhalf jaar een afscheid van Nederland 3 en wederom een sprong in het diepe. Temidden van de zogenaamde AKN-omroepen (Avro, KRO en NCRV) en de Ikon, heeft de Humanistische Omroep Stichting een volwaardige plaats voor haar programma's gekregen. Nederland 1 heeft als enige zender ervoor gekozen avonden niet per omroep in te delen, maar per uur. Dus: niet maandag Avro, dinsdag NCRV enzovoort, maar: om half zeven een jeugdprogramma, laat in de avond een programma met serieuze informatie enzovoort. Op één avond zenden dus meerdere omroepen uit, en het Humanistisch Verbond draait mee in die carroussel.

Voor ons jongerenprogramma YOY heeft dat de volgende consequentie. Iedere dag wordt om 18.35 uur het bekende jeugdprogramma Het Klokhuis uitgezonden, maar op **zondag om 18.35 uur YOY**. In feite gaat het met de andere programma's op een gelijke wijze. De late vrijdagavond wordt gereserveerd voor de documentaire. Ongeveer een keer per maand zendt de Humanistische Omroep Stichting op die tijd een documentaire uit. 23 oktober aanstaande is dat **Het Afrikaanse gezicht van Corneille**. En in de toekomst zullen we ook op andere dagen en tijden gaan uitzenden. De HOS is heel tevreden met deze nieuwe constructie. Na een veel te lange onzekerheid over de toekomst van het publieke omroepbestel, waarvan het Humanistisch Verbond deel uitmaakt en waarvoor het zich sterk maakt, lijkt er nu een relatieve rust opgetreden. Lang is het onzeker geweest waar de programma's van het Humanistisch Verbond terecht zouden komen; opties van zaterdagmorgen op een satellietzender tot zondagnacht op Nederland 2 zijn de revue gepasseerd. Met de uitkomst van onderhandelingen die er nu ligt - een volwaardige plaats op een volwaardige zender die programma's maakt voor een algemeen publiek - is er reden voor tevredenheid. En net als we op Nederland 3 deden, zullen we ook op Nederland 1 met de programma's die we maken, met de onderwerpkeuze, de vorm en de kwaliteit ervan, onszelf herkenbaar maken en onze stem laten horen. Op Nederland 3, in een opeenstapeling van kleine en soms uiterlijk op elkaar gelijkende zendgemachtigden, lukte dat en we hebben er alle vertrouwen in dat we ook op Nederland 1 daarin zullen slagen.

Vrijdag 23 oktober op Nederland 1 om 22.25 uur: het Afrikaanse gezicht van Corneille.

Het Afrikaanse gezicht van Corneille

Wat de programma's zelf betreft, het volgende. Hoogtepunt in de maand oktober vormt zonder twijfel de documentaire **Het Afrikaanse gezicht van Corneille**, die **vrijdagavond 23 oktober om 22.55 uur** wordt uitgezonden en waarover u elders in deze Humanist uitgebreid kunt lezen. Een reis door de inspirerende landschappen van Afrika, aan de hand van een bezielde schilder, en een reis langs onvermoede aspecten uit Corneilles werk, dat je na het zien van deze film nooit meer met dezelfde ogen bekijkt.

YOY

4 oktober markeerde de start van YOY op Nederland 1. Over **De grote droom** was in de vorige Humanist al te lezen. **Zondag 11 oktober, 18.35 uur** vervolgen we met een uitzending over de **kibboets**. Een tijdje werken en wonen in een kibboets in Israël; hoewel niet meer zo in de belangstelling is het nog altijd razend populair onder jongeren. Maandelijks vertrekken er tientallen jongeren tussen de 18 en 25 naar een Kibboets in Israël, minimaal voor drie maanden, maximaal voor een jaar, om er te werken als vrijwilliger, in de keuken of op de bananenplantage. Meike, Ronald en Willemijn vertrokken in april naar Israël. YOY filmde hen op Schiphol en vroeg ze naar hun verwachtingen, hun idealisme en de reden van hun keuze voor een kibboets. Een paar maanden later vertrok ook YOY naar Israël en zocht de drie op. Ze zijn enkele maanden ervaring rijker, maar zijn ze nog steeds even goed te spreken over het avontuur in Israël?

Spierkracht

Op **18 oktober** (zondagavond, 18.35 uur) in YOY: **Spierkracht**. Marie-José is geboren in Het Dorp, waar haar moeder werkte en haar vader als spierdystrofiepatiënt woonde. Tot haar negende leefde ze in Het Dorp temidden van gehandicapten. Ze volgde later een opleiding aan de sociale academie en doet onder meer vrijwilligerswerk als buddy van aidspatiënten. Nu, op negentienjarige leeftijd, woont ze samen met haar vriend Erik-Paul op een woonboot. Ze heeft zelf ook spierdystrofie, maar is daarin veel minder geïnteresseerd dan in wezenlijke contacten met mensen. YOY trok een paar dagen op met Marie-José, voor wie het leven telt, niet haar ziekte.

Zo zijn

Zondagavond 25 oktober (18.35 uur) staat YOY stil bij het moment waarop je 'wereldkundig' maakt dat je homoseksueel bent. Een belangrijk moment dat voor menig een problematisch is, maar als je de stap eenmaal gezet hebt, is er al weer een volgend probleem: hoe kom je in contact met gevoelsgenoten? Als je in een kleine stad in het oosten van het land woont, zijn gay-café's en het COC niet direct voorhanden. Dus zoek je je toevlucht tot een 06-lijn, of zet je een advertentie. YOY reisde van Almelo naar Amsterdam en van Kampen naar Delft en bezocht een aantal homoseksuele jongeren die een minutieus verslag geven van die belangrijke periode waarin er opeens heel veel verandert - plotseling hoor je bij een andere groep. "Wat anders werd, was dat ik opeens een stuk enthousiaster werd over de hele wereld. Ik dacht: hé, de helft van de wereld had ik nog nooit goed bekeken. In de tram keek ik opeens mijn ogen uit naar alle vrouwen", aldus een meisje dat overigens een stuk bedeesder was toen ze de eerste keer naast een vrouw in bed lag. Kortom, YOY gaat vanavond over de spannende en zonnige kanten van zo zijn.

Mijn moeder heeft een vriendin

Zondag 1 november (18.35 uur) is YOY op bezoek in een gewoon huis in een gewoon dorp waar Kyra, Tycho en Pytrik wonen. Toch voelen ze zich anders dan hun leeftijdgenoten. Hun ouders zijn gescheiden en hun moeder heeft nu een relatie met een vrouw.

Door de onwennige reacties in hun omgeving ervaren ze wat vooroordelen zijn. Maar zelf vinden ze het alle drie ook moeilijk hun vader te vertellen dat hun moeder lesbisch is. YOY filmde de drie, samen en afzonderlijk: Kyra, die over haar problemen praat met haar vriendinnen, omdat ze dat op school niet kan; Tycho, die op school les krijgt over vooroordelen; en Pytrik die stage loopt en in zijn vrije tijd zanger in een band is.

MEER INFORMATIE OVER DE HUMANISTISCHE OMROEPSTICHTING
(HOS): POSTBUS 135, 1200 AC HILVERSUM. TEL.: 035-284689

Filosofen te gast in Rotterdam

Op vrijdag 16 oktober zal I. Jongsma een lezing houden met de titel 'De filosoof in de samenleving: horzel of vlin-der?' Over de mogelijkheden en onmogelijkheden van de filosoof om met de samenleving

in dialoog te treden.

Op vrijdag 30 oktober is er de lezing: 'Menselijke waarden en waardigheden' door prof. H. Kunneman. In deze lezing zal de problematische plaats van de menselijke waarden in onze samenleving, en de noodzaak om deze plaats te versterken, worden toegelicht aan de hand van de medisch-technische vervorming van sterfensprocessen in de gezondheidszorg.

Op vrijdag 6 november een workshop gehouden door R. Muilwijk.

Over Habermas die beweert dat aan elk proces van kennisverwerving, en elke interpretatie van de werkelijkheid, belangen ten grondslag liggen.

Op vrijdag 13 november is er een lezing met de titel 'Rechten en plichten' door M.A. Verkerk. In deze lezing zal vooral aandacht worden geschonken aan de recente rehabilitatie van de deugdenethiek en de 'anti-theorie'.

Op vrijdag 20 november

weer een workshop dit keer gegeven door E. Hoogkarspel. In deze workshop zal verder ingegaan worden op de verschillende vormen van ethisch denken, hun relatie tot de meta-ethiek en de alledaagse praktijk.

Op vrijdag 27 november een lezing over 'De romantiek van betaalde arbeid' door M. de Wit. Aan de hand van recente discussies over de deelname van vrouwen op de arbeidsmarkt zal deze romantische opvatting van arbeid ter discussie worden gesteld. Op vrijdag 4 december een vraaggesprek: 'Filosofen en samenleving: filosofische vragen bij de relatie tussen industrie en ontwikkelingslanden'. Rita Muilwijk praat met prof. dr. H. Kimmerle.

Op vrijdag 11 december een workshop door H. Muijen. Behalve in de praktijk van het maatschappelijke leven hebben vrouwen hun stem laten horen in het gesprek dat (voornamelijk) mannelijke filosofen voeren. Laat deze stem iets wezenlijk anders horen? Speelt het sexe-verschil een rol in de filosofie, of staat de filosofie daar los van, omdat filosofisch denken in principe ongeslachtelijk is?.

Plaats: Alle evenementen vinden plaats in het Humanistisch Centrum, Provenierssingel 48 te Rotterdam, aanvang: 20.00 uur.

Entreegelden: lezingen kosten tien gulden, workshop vijf gulden.

Lezingen in Amsterdam

Dr H. Procee spreekt op 20 oktober over 'Denken tussen cultu- ren', over de dubbelzinnigheid van termen als tolerantie, discrimi- natie, gelijkheid en cultuur. Dr Procee is hoofd Bureau Studium Generale van de Universiteit van Twente.

De heer J. Beerenhout behandelt op 3 november het onderwerp 'Onderwijs en integratie'. J. Beerenhout is beleidsadviseur op de gemeentesecretarie, speciaal voor migrantenzaken.

Beide lezingen vinden plaats in het Fons Vitae Scholengemeen- schap, R. Vinkeleskade 53. Het begint om 20.00 uur, de toegang is vrij.

De Koran in Amersfoort

Maandag 5 oktober zal imam Hamza Said spreken over de Koran. Aanvang 20.00 uur. Plaats is het Humanistisch Ouderencentrum De Eem- gaarde, Dorresteinseweg 49 te Amersfoort.

Bij voldoende interesse wordt de Islam op de maandag- avonden van 19 en 26 okto- ber verder belicht.

Humanisme in Haarlemmerland

Rob Tielman, oud-voorzitter van het Humanistisch Ver- bond, nu hoogleraar sociale en culturele aspecten van de humanistiek aan de Rijksuni- versiteit in Utrecht, houdt een lezing over humanisme. Plaats: in de zaal Anemoon van de Deining, Marktplaats 92-94, Hoofddorp, aanvang 20.00 uur.

Heeft levensbeschouwing zin in Waddinxveen

Op donderdag 8 oktober om 20.00 uur vindt in de Imma- nuekerk te Waddinxveen een bijzondere discussieavond plaats. Drie inleiders zullen de vraag beantwoorden of een levensbeschouwing zin heeft: drs. A.A. de Bruin (voorzitter van het Humanis- tisch Verbond Midden-Hol- land); pastoor T. Buitendijk (St. Victorparochie) en ds. A.A. van Houwelingen

(Immanuelkerk). Reeds voor de derde keer discussiëren christenen en humanisten samen over een levensbe- schouwelijk thema. Gezien de belangstelling voor deze avonden lijkt daarmee een traditie geboren.

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met André de Bruin, telefoon 01828-13431.

Humanisme, wat is dat in Hengelo

Onder woorden brengen wat humanisme precies is, is vaak knap lastig. Vandaar deze reeks oriëntatie-bijeenkom- sten. Aan de orde komen: De waarde van een levensbe- schouwing, wat is humanis- me en wat zijn plaats, prak- tijk en achtergrond van het Humanistisch Verbond. Men

kan zich voor deze serie opge- ven bij: Peter Smit (053- 353758) of Elly v.d. Meer (074-665983). Aan de cursus is een geringe eigen bijdrage verbonden van f 15,- voor alle drie avonden. Plaats: Grundelhuis te Hengelo, Aanvang: 19.30 uur.

Discussie-avond in Midden-Holland

Op 20 November zal Hans van Mierlo de Coornhertrede uitspreken onder de titel 'De burger en de politiek' in de Goudse Schouwburg. Ook zal dan voor de tweede keer

de Coornhertprijs voor Socia- le Vernieuwing worden uitge- reikt. Verdere informatie: tel.nr. 01828-13508 (of: 01828-13431).

Bijeenkomsten in Brabant

Discussiebijeenkomsten rond het thema 'Wat is vooruitgang'. De vijf onderwerpen zijn:

1. Vooruitgang: wat is dat eigenlijk?
2. De nieuwe technologie: bevrijding of beheersing?
3. De toegenomen welvaart en de kwaliteit van het bestaan.
4. De toegenomen mobiliteit.
5. De betekenis van de toegenomen vrije tijd.

De bijeenkomsten worden gehouden op dinsdagavonden 6, 27 oktober, 10 en 24 november en 8 december in de aula van de Nutsschool Boeimeer, Jan Nieuwenhuijzenstaat 2 te Breda. Van 20.00 tot 22.00 uur. De kosten bedragen f 15,- (inclusief lesma- teriaal en consumpties). Belangstellenden kunnen zich opgeven bij Bram Besselink, 01620-55182.

Dialezing in Amersfoort

Op zondag 18 oktober zal de heer H. Verheul, consul van de Stichting het Utrechts Landschap, een dialezing houden over de natuur van dit landschap en het vogellevens in de Oostvaardersplassen. Plaats: Centrum voor Natuur en Milieu Schothorst, Schothorsterlaan 21 te Amersfoort. Aanvang: 10.30 uur.

Project Samen Leven in Nijmegen

Inleiding in het kader van het project 'Samen Leven' door mevrouw Cath. Dracopoulos, ombudsvrouw voor etnische groepen van de Gemeente Nijmegen. Om 14.00 uur in de Daalsehof, Daalseweg 115, entree f 3,50 incl. kop koffie.

Mensenrechten in Weert

De afdeling Midden/Noord-Limburg organiseert op 8 oktober in samenwerking met de werkgroep Amnesty International van Weert een thema-avond over mensenrechten. Aanvang: 20.00 uur in Het Groenewoud, Graaf Hornelaan 32 in Weert.

Normen en waarden in Purmerend

Een discussie over normen en waarden waarmee wij leven, en die we ons niet altijd helemaal bewust zijn. Vrijdag 23 oktober, aanvang 20.00 uur in bibliotheek Karekiethof, Purmerend-Overwhere Noord. Toegang gratis.

Humanistisch Café in Gouda

Iedere eerste maandag van de maand bent u vanaf 20.30 uur welkom in het Humanistisch Café in gebouw het Trefcentrum, Spieringstraat 113a in het Goudse centrum. Het 'café' is een gewaardeerde ontmoetingsplaats waar men een pittige discussie niet uit de weg gaat. Mede door

de korte inleiding die wordt verzorgd is er altijd voldoende gespreksstof.

Op 5 oktober is het onderwerp: Rechts-radicalisme.

Op 2 november is het onderwerp: Rituelen.

Wilt u meer informatie? Even bellen met Marry Menschaart: 01820-23778.

Verlies in Roermond

Op 14 oktober is in Roermond een avond met als thema: 'Verlies hoort bij het leven, maar hoe verder?' De heer Stef Kessels, humanistisch geestelijk raadsman, zal een inleiding verzorgen over verschillende aspecten van verlies. Daarna is er gelegenheid om in kleine groepen eigen ervaringen uit te wisselen met het verwerken van het verlies van bijvoorbeeld partner, kind, maar ook van gezondheid, baan of vertrouwde omgeving. Aanvang: 20.00 uur in de vergaderzaal van het Maatschappelijk Werk, Lindanusstraat 2a in Roermond.

Beide avonden zijn toegankelijk voor leden en niet-leden.

Kennismaking met Jonge Humanisten in Utrecht

Op zondag 29 november zullen de Jonge Humanisten een informatiedag houden waar centraal zal staan wat het humanisme voor jongeren kan betekenen. 's Morgens een inleidend praatje en 's middags wordt er in kleine groepjes doorgepraat. De deelnemers (jongeren tussen de 18 en 30 jaar) zullen de

hele dag worden geconfronteerd met humanisme in de praktijk. Ook zal er een diaserie worden getoond over een themaweekend van de Jonge Humanisten en zullen er collages hangen van foto's van themadagen. Enkele actieve Jonge Humanisten zullen iets vertellen over activiteiten binnen de vereniging.

Je kunt je opgeven door te bellen met Dini Boer op tel.nr. 030-318145. de dag zal worden gehouden op het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 in Utrecht. De koffie staat klaar om 10.30 uur, om 11.00 uur begint het programma. De informatiedag duurt tot 16.30 uur. Daarna is er nog

tijd voor een borrel en kan er gezamenlijk worden gegeten (graag opgeven bij aanmelding). De toegang kost f 12,50.

Speciaal Corneille-aanbod!

'Oiseau né du paysage' is de titel van bovenstaande Corneille-zeefdruk. Gemaakt in 1992 in een oplage van 200. Formaat is 86,5 bij 75 cm. Deze zeefdruk toont het Afrikaanse gezicht van de schilder.

Ter gelegenheid van de speciale Corneille-documentaire die de Humanistische Omroep Stichting op 23 oktober uitzendt (zie ook het achtergrondverhaal in dit nummer), kunnen lezers van de Humanist 'Oiseau né du paysage' met een fikse korting aankopen.

Jaski Art Gallery geeft de lezers een korting van 200 gulden op deze zeefdruk van Corneille. U betaalt geen f 950,- maar de speciale prijs van f 750,- voor dit werk van de Cobra-schilder.

Dit aanbod geldt tot 15 november 1992.

U kunt deze zeefdruk bestellen door het bedrag van f 750,- over te maken op ABN-AMRO bank, rekeningnummer 47.73.34.199 ten namen van Jaski Art Productions b.v., Nieuwe Spiegelstraat 27 in Amsterdam onder vermelding van 'Corneille zeefdruk-Humanist'. (U kunt ook gireren: het gironummer van de ABN-AMRO in Amsterdam is 8238 - vermeldt dan bovenstaand bankrekeningnummer van Jaski Art Gallery plus 'Corneille zeefdruk-Humanist').

Het adres op uw bank- of girocheque zal gelden als het adres waar het kunstwerk naar toe zal worden gestuurd. Mocht de (beperkte) oplage van de zeefdruk onverhoopt zijn uitverkocht, dan wordt het gehele bedrag op uw rekening teruggestort. De bestellingen zullen op volgorde van binnenkomst worden behandeld. Dus hier geldt: hoe sneller u bestelt, hoe meer kans u heeft dat dit Corneille-kunstwerk binnenkort aan uw muur prijkt. Wilt u nog informatie, dan

kunt u bellen met Jaski Art Gallery: tel.nr.020-6203939.